

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΔΥΤΙΚΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ
ΣΧΟΛΗ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΑΝΘΡΩΠΙΣΤΙΚΩΝ
ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟ ΤΜΗΜΑ ΝΗΠΙΑΓΩΓΩΝ

ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

«Η διαφορετικότητα σε λογοτεχνικά βιβλία για παιδιά
προσχολικής ηλικίας στην εκπαίδευση»

«Features of diversity in literature books for preschool
education»

ΦΟΙΤΗΤΡΙΑ: Μαρίνα Παντελειού

ΑΕΜ:4022

ΕΠΟΠΤΗΣ: Τριαντάφυλλος Κωτόπουλος

Β' ΒΑΘΜΟΛΟΓΗΤΗΣ: Άννα Βακάλη

ΦΛΩΡΙΝΑ, ΜΑΙΟΣ 2023

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

ΠΕΡΙΛΗΨΗ	4
ABSTRACT	5
ΕΙΣΑΓΩΓΗ	6
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1	7
Η έννοια της διαφορετικότητας	
1.1 Η διαφορετικότητα	7
1.2 Η έννοια της ταυτότητας	8
1.3 Η έννοια του φύλου	9
1.4 Η έννοια της σεξουαλικότητας	11
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2	13
Μέθοδος και υλικό της εργασίας	
2.1 Η μέθοδος	13
2.2 Ανάλυση περιεχομένου	13
2.3 Τα στάδια της έρευνας	15
2.4 Καθορισμός του υπό έρευνα υλικού	15
2.5 Κριτήρια επιλογής των βιβλίων	16
2.6 Κοινωνικοπολιτισμικό πλαίσιο συγγραφής των βιβλίων	17
2.7 Ερευνητικά ερωτήματα	18
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3	19
Οι αναπαραστάσεις της διαφορετικότητας σε βιβλία της παιδικής λογοτεχνίας	
3.1 Οι αναπαραστάσεις της διαφορετικότητας	19
3.2 Ο μύθος και το παραμύθι	20
3.3 Η παιδική λογοτεχνία	21
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4	23
Παρουσίαση και ερμηνεία των αποτελεσμάτων της ανάλυσης	
4.1 Αναλύσεις των βιβλίων	23
4.2 Συμπεράσματα	37

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ 39

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Στην παρούσα εργασία πραγματοποιείται μια προσπάθεια διερεύνησης της έννοιας της διαφορετικότητας και των αναπαραστάσεων της σε βιβλία παιδικής λογοτεχνίας για παιδιά προσχολικής ηλικίας. Στόχος της εργασίας ήταν να διερευνηθούν οι όψεις της διαφορετικότητας, με όλους τους όρους που αυτή εκφράζει τη σημερινή εποχή και σε ποιο ποσοστό οι ποικίλες αυτές μορφές της εκφράζονται σε σύγχρονα λογοτεχνικά βιβλία για παιδιά. Αρχικά, αναλύονται οι έννοιες της διαφορετικότητας, της ταυτότητας, του κοινωνικού και βιολογικού φύλου καθώς και της σεξουαλικότητας των ατόμων. Αναφέρονται, στη συνέχεια, η μέθοδος και τα στάδια της έρευνας που πραγματοποιήθηκε καθώς και τα ερευνητικά ερωτήματα, που η παρούσα εργασία εξετάζει. Δίνουμε έμφαση, στο πως οι συγγραφείς αναπαριστούν τη διαφορετικότητα στα έργα τους και γίνεται αναφορά στο μύθο και το παραμύθι. Τέλος, ακολουθεί ανάλυση των βιβλίων που επιλέχθηκαν και καταλήγουμε σε γενικά συμπεράσματα για το υπό έρευνα υλικό.

Λέξεις κλειδιά:

Διαφορετικότητα, σεξουαλικότητα, αναπαραστάσεις, ταυτότητα, προσχολική ηλικία

ABSTRACT

In our thesis we study and investigate the concept of diversity and its representations in children's literature books for preschool children. The aim of the work was to investigate the aspects of diversity, with all the terms it expresses today and to find out in what percentage these various forms are expressed in modern literary books for children. First, we analyze the concepts of diversity, identity, social and biological gender as well as the sexuality of individuals. Then we examine and explain the method and the stages of the research carried out as well as the research questions that this paper. We emphasize on the way that authors represent diversity in their works and we have references to myth and fairy tales. Finally, an analysis of the selected books follows and we reach general conclusions about the material under investigation.

Keywords:

Diversity, sexuality, representations, identity, preschool age

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η παρούσα πτυχιακή εργασία έχει ως κύριο αντικείμενο μελέτης τις αναπαραστάσεις της διαφορετικότητας σε βιβλία για παιδιά προσχολικής ηλικίας. Εξετάζονται τα είδη των αναπαραστάσεων και κατά πόσο επιτυγχάνεται η παρουσίαση όλων των ειδών διαφορετικότητας μέσα από τα βιβλία αυτά. Έμφαση δίνεται στη διαφορετικότητα με βάση τη σεξουαλικότητα, το φύλο και τις κοινωνικές ταυτότητες των ατόμων και το πως εντάσσονται σαν έννοιες στην παιδική λογοτεχνία. Λαμβάνοντας, λοιπόν, υπόψη ότι είναι γνωστά και αξιοσημείωτα στη σημερινή εποχή τα παραπάνω θέματα, επιλέχθηκαν για την άντληση πληροφοριών και την εξέταση της σημασίας των ορθών αναπαραστάσεων τους.

Κάθε ομάδα, κάθε κοινωνικό σύνολο, του σήμερα, έχει ως κύριο χαρακτηριστικό του την έλλειψη ομοιογένειας. Το κάθε άτομο διαφέρει, έχει τις δικές του πολιτισμικές εμπειρίες, τα δικά του βιώματα και μοναδικούς τρόπους να προσδιορίζει τον εαυτό του. Το ζήτημα της αποδοχής των βιωμάτων του «άλλου» και της προσέγγισης της γνώσης της ετερότητας είναι νευραλγικής σημασίας για την ομαλή λειτουργία του κοινωνικού συνόλου, όποιο και εάν είναι αυτό. Η αποστασιοποίηση μας από το «άλλο», θεωρώντας τον ως κάτι το απειλητικό, το αρνητικό, ως κάτι που θέτει σε κίνδυνο την δικιά μας προσωπική ταυτότητα, έχει ως αποτέλεσμα την απομόνωση όχι μόνο του ίδιου αλλά και την δική μας. Κλείνουμε τους εαυτούς μας σε αυτούς που θεωρούμε ασφαλείς μικρόκοσμους και απορρίπτουμε τη διαφορετικότητα.

Κρίνεται, λοιπόν, ως αναγκαιότητα να επιχειρήσουμε να γεφυρώσουμε αυτό το χάσμα ανάμεσα στο «άλλο» και σε εμάς. Μέσω της χρήσης βιβλίων με αναπαραστάσεις της διαφορετικότητας οι σύγχρονοι εκπαιδευτικοί μπορούν να αναζητήσουν λύσεις, να δοκιμάσουν διάφορες παιδαγωγικές τεχνικές και να ανοίξουν καινούριους δρόμους. Κύριο σκοπό αυτού του εγχειρήματος αποτελεί η μείωση της ψυχικής απόστασης και της αμοιβαίας καχυποψίας για τις προθέσεις και τις μελλοντικές συμπεριφορές των «άλλων» (Γκότοβος, 1997 στην Πανκίδου, 2014 : 7).

Ωστόσο, γεννώνται κάποια ερωτήματα σχετικά με την έννοια της διαφορετικότητας και τις αναπαραστάσεις της. Τι περιλαμβάνει η έννοια της διαφορετικότητας; Πως μπορούμε να περιγράψουμε την έννοια της ταυτότητας και της ετερότητας; Ποιος είναι ο διαχωρισμός ανάμεσα στην κοινωνική ταυτότητα και την ταυτότητα φύλου; Πως μπορούμε να περιγράψουμε την σεξουαλικότητα των ατόμων; Πώς όλες αυτές οι εκφάνσεις της διαφορετικότητας μπορούν να παρουσιαστούν με τρόπο κατανοητό για τα παιδιά και πώς μπορεί να αναδειχθεί μέσα από την παιδική λογοτεχνία η αποδοχή; Αυτά τα ερωτήματα, μεταξύ άλλων, διερευνώνται στην παρούσα πτυχιακή εργασία με κύριο σκοπό την ανάδειξη της ανάγκης για ανάπτυξη στο τομέα της παιδικής λογοτεχνίας για την προσχολική ηλικία για την ενασχόληση με τη διαφορετικότητα και τα αποτελέσματά της.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1

Η έννοια της διαφορετικότητας

1.1 Η διαφορετικότητα

Σύμφωνα με τη βιβλιογραφία, η διαφορετικότητα καθορίζεται από ένα πλαίσιο προσωπικών χαρακτηριστικών, όπως το φύλο, η φυλή ή η ηλικία. Ωστόσο, η ευρύτερη έννοια της διαφορετικότητας περιλαμβάνει και άλλες πτυχές της προσωπικότητας του ατόμου, όπως τις σωματικές ή ψυχολογικές ιδιαιτερότητες, το διαφορετικό πολιτισμικό υπόβαθρο, τη θρησκεία, το σεξουαλικό προσανατολισμός και την έμφυλη ταυτότητα. Υπάρχει διαφορετικός διαχωρισμός των χαρακτηριστικών που καθορίζουν τη διαφορετικότητα. Υπάρχουν «επιφανειακά χαρακτηριστικά», μερικά από τα οποία καθορίζουν το φύλο, την ηλικία και την εθνικότητα και σχετίζονται με τη βιοποικιλότητα. Από την άλλη, υπάρχουν χαρακτηριστικά που δεν μπορεί κανείς να αναγνωρίσει από την πρώτη ματιά και ονομάζονται "χαρακτηριστικά βαθέως επιπέδου". Αυτά είναι τα χαρακτηριστικά που σχετίζονται με τις εμπειρίες, τις προσωπικές αξίες και πεποιθήσεις του ατόμου. (Weitzman, 1992. : 363)

Η διαφορετικότητα είναι μια έννοια σύνθετη , που δεν θα πρέπει να συγχέεται με την έννοια της ποικιλομορφίας. Λέγοντας πολυμορφία και ποικιλομορφία θα μπορούσαμε να προσδιορίσουμε τη σύνθεση των σύγχρονων κοινωνιών, όπου ζουν πολίτες με ποικίλα ατομικά χαρακτηριστικά και ως προς την εσωτερική και ως προς την εξωτερική τους υπόσταση και παρουσία. Ο όρος όμως διαφορετικότητα συμπεριλαμβάνει την έννοια της κατανόησης, αποδοχής και προστασίας της πολυμορφίας των χαρακτηριστικών των ανθρώπων. Άρα, η διαφορετικότητα είναι οι πρακτικές που αναγνωρίζουν αποδέχονται τα διαφορετικά ποικίλα χαρακτηριστικά ενός ανθρώπου(Ired, 2012).

Το φαινόμενο του φόβου απέναντι στη διαφορετικότητα διατρέχει την ανθρώπινη ιστορία, καθώς είναι στη φύση του ανθρώπου να φοβάται αυτό που δεν γνωρίζει. Ο φόβος αυτός πηγάζει από τη ρηχότητα των γνώσεων των ανθρώπων για τη διαφορετικότητα. Από την αρχαιότητα μέχρι σήμερα η έννοια της διαφορετικότητας έχει διαφοροποιηθεί ποικιλοτρόπως. Ο ρόλος του “άλλου” έχει περάσει από πολλές μορφές, ξεκινώντας από τα έμφυτα χαρακτηριστικά του χρώματος, του ύψους ή ακόμα και της γλώσσας που μιλούσαν και έχει φτάσει στη σημερινή εποχή στην οποία λαμβάνει το ρόλο του ατόμου που αποκλίνει από τα γνωρίσματα της κυρίαρχης κοινωνικής ομάδας. Αυτά εντοπίζονται σε όλες της εκφάνσεις της ανθρώπινης ζωής, στην εθνικότητα, στα πολιτισμικά στοιχεία του ατόμου και στο ρόλο του στην κοινωνία. Το πώς αντιλαμβανόμαστε τον “άλλο”, δηλαδή αυτόν που διαφοροποιείται από το “κοινός” αποδεκτό, σχετίζεται με τις επικοινωνιακές δομές της κοινωνίας που ανήκουμε. Ο διαφορετικός είναι αυτός που

διαφέρει κοινωνικά όπως οι αλλόφυλοι, οι αλλόθρησκοι, αυτοί που ανήκουν σε περιθωριακές ομάδες, αυτοί που ανήκουν σε μειονοτικές ομάδες.

Παράδοξο αποτελεί το πως ενώ οι σύγχρονες κοινωνίες υπάρχουν μέσα στον κόσμο της διαφορετικότητας, οι άνθρωποι είναι ακόμα σε άρνηση απέναντι της τόσο στο να τη δεχτούν όσο και να τη σεβαστούν. Γίνονται προσπάθειες να τη συρρικνώσουν και να τη θυσιάσουν στο βωμό της ομοιομορφίας ώστε να επέλθει συμμόρφωση στο “κοινώς” αποδεκτό πρότυπο, μέσα από διαδικασίες ομαλοποίησης. (Αζίζι-Καλατζή, Ζώνιου Σιδέρη & Βλάχου, 2011: 5, 49).

1.2 Η έννοια της ταυτότητας

Η συζήτηση για τη διαφορετικότητα σήμερα είναι άρρητα συνδεδεμένη με την έννοια της ταυτότητας. Η έννοια αυτή είναι πολυεπίπεδη. Σύμφωνα με τον ιστορικό Eric J Hobsbawm τα κυριότερα κριτήρια που χρησιμοποιούνται για τη δημιουργία της ταυτότητας ενός ατόμου είναι τέσσερα. Συγκεκριμένα, η ιδεολογία του ατόμου, η ιστοριογραφία που σχετίζεται με την εθνική του ταυτότητα, η γλώσσα που χρησιμοποιεί καθημερινά ως δίοδο επικοινωνίας με τον κοινωνικό του περίγυρο καθώς και η λογοτεχνία που στην καθημερινή του ζωή αφηγείται, ξαναζωντανεύει μέσα στο νου του και επεξεργάζεται (Hobsbawm, 1994: 29). Μέσα στον όρο ταυτότητα τοποθετούμε όλα εκείνα τα χαρακτηριστικά που συμβάλλουν στο να παρουσιάσουμε το ποιοι είμαστε. Η έννοια αυτή, επομένως, αναφέρεται στο σύνολο αυτών των αντιλήψεων, πεποιθήσεων και συναισθημάτων σε συνάρτηση με τις ατομικές εμπειρίες, ιδέες και αξίες του ατόμου και διασφαλίζει την ομαλή συνοχή τους. Δίνει τη δυνατότητα στο άτομο να τοποθετηθεί απέναντι από άλλα άτομα και να είναι σε θέση να εντοπίσει τα στοιχεία τους που συγκλίνουν και αυτά που απωθούνται. Σε αυτό το σημείο είναι σημαντικό να αναφερθεί πως η ταυτότητα δεν είναι κάτι το σταθερό και αμετάκλητο. Είναι, αντίθετα, μια έννοια που μεταβάλλεται και αλλάζει μορφή μέσα στην πορεία της ζωής του ατόμου, καθώς, όπως ήδη αναφέραμε επηρεάζεται από τις κοινωνικοπολιτισμικά συμβάντα. Η ταυτότητα εμπεριέχει πάντα τη διαφορετικότητα.

Η έννοια της ταυτότητας δηλώνει το σύνολο διαφοροποιητικών χαρακτηριστικών και γνωρισμάτων που καθορίζουν ποιος είναι κάποιος και διευκολύνουν την αναγνώριση του. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα τη μοναδικότητα της ταυτότητας του ατόμου απέναντι στην πολλαπλότητα του πλουραλισμού των διαφορετικών προσώπων και λαών. Επεξηγώντας, η ταυτότητα του ατόμου δηλώνει την ταύτιση του με αξίες, ιδεώδη, πρότυπα ή και κανονιστικές αρχές, μέσα από τις οποίες γίνεται εφικτή η αναγνώριση της ατομικότητας του προσώπου μέσα σε μία κοινότητα. Με βάση τα παραπάνω, η ταυτότητα δεν μπορεί να γίνει κατανοητή εάν δεν διερευνηθεί μέσα στα πλαίσια ενός κόσμου, εφόσον αναδύεται μέσα από τη διαλεκτική σχέση του ατόμου με την κοινωνία.

Κρίνεται ως αναγκαιότητα εδώ να τονίσουμε πως η έννοια της ταυτότητας διαχωρίζεται σε δύο διακριτές κατηγορίες, την προσωπική ταυτότητα και την κοινωνική ταυτότητα. Η έννοια της προσωπικής ταυτότητας ταυτίζεται με τη μοναδικότητα του υποκειμένου, η οποία διαπλάθεται μέσα από την πορεία και την προσωπική ιστορία του ατόμου μέσα στο χρόνο, καθώς βασίζεται στο γεγονός ότι η ύπαρξη του είναι μοναδική και δεν επαναλαμβάνεται και στη συνείδηση της αποκλειστικότητας της ατομικής του ύπαρξης. Εν αντιθέσει, η έννοια της κοινωνικής ταυτότητας μας παραπέμπει σε συλλογικότητες, τοποθετώντας το άτομο σε σχέση με τις κοινωνικές κατηγορίες, στις οποίες ανήκει και αποτελούν στοιχεία ενός σύνθετου συστήματος ταξινόμησης των κοινωνικών ιδιοτήτων. Παράλληλα, μια επιπλέον διάκριση της κοινωνικής ταυτότητας είναι σε δυνητική και πραγματική. Η δυνητική κοινωνική ταυτότητα αναφέρεται στα χαρακτηριστικά και τις ιδιότητες που αναμένονται να διαθέτει υπό “κανονικές” συνθήκες ο κάτοχος της εν λόγω ταυτότητας. Στον αντίποδα, η πραγματική ταυτότητα βασίζεται στην εμπειρικά βιωμένη εικόνα του ατόμου, στις πραγματικές ατομικές ιδιότητες του και τα υποκειμενικά χαρακτηριστικά του.

Ανακεφαλαιώνοντας, λοιπόν, καταλήγουμε στο συμπέρασμα πως η ταυτότητα του ατόμου προκύπτει μέσα από έναν συνδυασμό της προσωπικής του ταυτότητας με τις κοινωνικές ταυτότητες που του προσάπτονται. Σε αυτό το συνδυασμό υπάρχει αλληλεπίδραση ποικίλων παραγόντων όπως, κοινωνικοί, πολιτικοί, οικονομικοί, ταξικοί και πολιτισμικοί παράγοντες. Το αποτέλεσμα της παραπάνω ανάμειξης είναι η ταυτότητα του υποκειμένου, η οποία όπως προαναφέραμε εξελίσσεται και εναλλάσσεται καθ' όλη τη διάρκεια της ζωής του.

1.3 Η έννοια του φύλου

Η έννοια του φύλου μπορεί να οριστεί διαφορετικά με βάση δύο άξονες, από την μία τις βιολογικές (sex) διαφορές ανάμεσα στα άτομα και από την άλλη τις κοινωνικές (gender) τους διαφορές. Ο όρος του κοινωνικού φύλου (gender) εισάγεται για να περιγράψει εκείνα τα χαρακτηριστικά και τα γνωρίσματα που η κοινωνία θεωρεί ότι αντιστοιχούν στα άτομα ανάλογα με αυτό. Όσον αφορά τον ορισμό του βιολογικού φύλου (sex) αυτός υποδηλώνει και αναφέρεται στα βιολογικά μόνο χαρακτηριστικά. Οι διαφορές μεταξύ του θηλυκού και του αρσενικού γένους που είναι απλά περιγραφικές θεωρείται πως έχουν βιολογική προέλευση. Η έννοια του βιολογικού φύλου (sex) διευκολύνει βιολογικά ντετερμινιστικά μοντέλα για τις διαφορές των φύλων που καθιστά λιγότερο πιθανό να διερευνηθούν περιβαλλοντικές πηγές τέτοιων διαφορών. Οι διαφορές βιολογικού φύλου (sex) στην εγκεφαλική πλευρικότητα εξετάζονται για να απεικονίσουν αυτήν ακριβώς τη διαδικασία. Αντιθέτως, η έρευνα για το κοινωνικό φύλο (gender) ασχολείται κυρίως με τους κοινωνικοπολιτισμικούς παράγοντες που συμβάλουν στην ύπαρξη αυτών των διαφορών. Η διαφορετική χρήση του όρου του βιολογικού φύλου (sex) υποδεικνύει διαφορετικά παραδείγματα για την εξέταση των διαφορών φύλου ενώ η ψυχολογική ορολογία, κοινωνικό φύλο (gender) είναι σε θέση να αντικατοπτρίζει αυτή τη διάκριση. (Unger. 1992: 1085-1094)

Συγκεκριμένα, ο όρος βιολογικό φύλο (sex) χρησιμοποιείται για να περιγράψει τις έννοιες γυναίκα/ άνδρας με μορφολογικούς-ανατομικούς διαχωρισμούς και ουσιαστικά, βάσει γεννητικών οργάνων. Ο όρος κοινωνικό φύλο -ή γένος- (gender), το οποίο είναι κοινωνική και πολιτισμική κατασκευή, περιλαμβάνει ιδέες και αντιλήψεις, που σχετίζονται με έννοιες όπως η θηλυκότητα, η αρρενωπότητα, αλλά και όλες οι ενδιάμεσες ή περιβάλλουσες εκφάνσεις. Η ύπαρξη όμως των τρανς ατόμων, καθώς και η αναγνώριση επιπλέον φύλων σε ορισμένους πολιτισμούς, όπως είναι αυτός των Σαμόα που εντοπίζουμε την ύπαρξη ενός τρίτου γένους (Fa'afafine), τονίζουν την πολυπλοκότητα της συνάρτησης του κοινωνικού με το βιολογικό φύλο, καταδεικνύοντας ότι το δυαδικό φυλετικό μοντέλο είναι τελικά μόνο ένας από τους τρόπους που μπορούμε να προσεγγίσουμε αυτές τις έννοιες .

Η ταυτότητα φύλου (gender identity) γίνεται κατανοητή ως ο εσωτερικός και ατομικός τρόπος με τον οποίο το φύλο γίνεται αντιληπτό από τα άτομα, που μπορεί να συμπίπτει ή και να μη συμπίπτει με το φύλο που προσδιορίστηκε κατά τη γέννηση και συμπεριλαμβάνει την ατομική εμπειρία του σώματος. Αυτή μπορεί να εμπεριέχει αλλαγές στην εμφάνιση του σώματος ή αλλαγές μέσω φαρμακολογίας, χειρουργικής ή άλλων τρόπων, εφόσον επιλέχθηκαν ελεύθερα. Επίσης περιλαμβάνει άλλες εκφράσεις του φύλου όπως την ένδυση, τον τρόπο ομιλίας και έκφρασης. Διεμφυλικό (απόδοση του αγγλικού transgender) ονομάζεται ένα άτομο του οποίου το κοινωνικό φύλο (εμφάνιση, συμπεριφορά, καταμερισμός εργασίας) διαφοροποιείται από το βιολογικό φύλο ή αλλιώς το φύλο που καταγράφηκε νομικά κατά τη γέννηση. Ο όρος διεμφυλικός-ή περιλαμβάνει, δηλαδή, όλες τις εκφράσεις και ταυτότητες φύλου που διαφέρουν απ' το καταγεγραμμένο ανατομικό φύλο. Είναι όρος – ομπρέλα που συμπεριλαμβάνει τα παρενδυτικά άτομα (crossdressers), drag queens, drag kings, ανθρώπους που βρίσκονται είτε στο στάδιο της μετάβασης (transition) είτε έχουν ολοκληρώσει την μετάβασή τους, είτε έχουν κάνει είτε δεν έχουν κάνει επέμβαση επαναπροσδιορισμού φύλου. (Γαλανού, 2014)

Σε αυτό το σημείο είναι σημαντικό να σημειωθεί πως η έννοια της ταυτότητας φύλου του ατόμου είναι διαφορετική από την έννοια της σεξουαλικότητας του. Οι δύο έννοιες δεν είναι ταυτόσημες, αλλά αποτελούν πτυχές της ατομικής ταυτότητας. Περιληπτικά, η ταυτότητα φύλου αναφέρεται στην εσωτερική αντίληψη του εαυτού ως αρσενικού, θηλυκού, ενός ενδιάμεσου των δύο (genderqueer) ή και κανενός από τα δύο (non binary) , πως δηλαδή τα άτομα αυτοπροσδιορίζουν τον εαυτό τους και πως αυτοαποκαλούνται. Η ταυτότητα φύλου κάποιου μπορεί να είναι η ίδια ή διαφορετική από το βιολογικό φύλο που το έχει ανατεθεί κατά τη γέννηση του. Αντίθετα, ο σεξουαλικός προσανατολισμός είναι ένα συχνά διαρκές μοτίβο συναισθηματικής, ρομαντικής ή/και σεξουαλικής έλξης ανδρών σε γυναίκες ή γυναικών σε άνδρες (ετεροφυλόφιλοι), γυναικών σε γυναίκες ή ανδρών σε άνδρες (ομοφυλόφιλοι) ή από άνδρες ή γυναίκες και στα δύο φύλα (αμφιφυλόφιλοι). Αναφέρεται, επίσης, στην αίσθηση της προσωπικής και κοινωνικής ταυτότητας ενός ατόμου με βάση αυτές τις έλξεις, τις σχετικές συμπεριφορές και την ιδιότητα μέλους σε μια κοινότητα άλλων που μοιράζονται αυτές.

1.4 Η έννοια της σεξουαλικότητας

Ο όρος σεξουαλικότητα αναφέρεται στη συναισθηματική, σεξουαλική ή/και ρομαντική έλξη ενός ατόμου προς τα άλλα. Η έλξη αυτή στερεοτυπικά ονοματίζεται με βάση τη βιολογική ή κοινωνική ταυτότητα φύλου του ή των ατόμων για τα οποία το άτομο την αισθάνεται (Killerman, 2019). Η έννοια της σεξουαλικότητας καθώς και οι ορολογίες που χρησιμοποιούμε για να την περιγράψουμε, εναλλάσσεται και εξελίσσεται ανάλογα με την εποχή. Παλαιότερα, οι ερευνητές χρησιμοποιούσαν μόνο τέσσερις γενικευμένες κατηγορίες για να περιγράψουν το φάσμα της σεξουαλικότητας : ετεροφυλόφιλος (heterosexual), ομοφυλόφιλος (homosexual), αμφιφυλόφιλος (bisexual) και ανερωτικός/ ασεξουαλικός (asexual). Αναλυτικότερα, ως ετεροφυλόφιλος περιγράφεται το άτομο που αισθάνεται συναισθηματική, σεξουαλική ή/και ρομαντική έλξη για άτομα του άλλου βιολογικού φύλου. Στην καθομιλουμένη χρησιμοποιείται και ο όρος στρέιτ. Ως ομοφυλόφιλος περιγράφεται το άτομο που αισθάνεται συναισθηματική, σεξουαλική ή/και ρομαντική έλξη για άτομα του ίδιου βιολογικού ή κοινωνικού φύλου. Χρησιμοποιούνται επίσης οι όροι γκέι και λεσβία για τα άτομα αυτά για το αρσενικό και το θηλυκό γένος αντιστοίχως. Εν συνεχεία, ως αμφιφυλόφιλος περιγράφεται το άτομο που αισθάνεται συναισθηματική, σεξουαλική ή/και ρομαντική έλξη για άτομα σε άτομα τόσο του θηλυκού όσο και του αρσενικού γένους ενώ ως ανερωτικός/ασεξουαλικός περιγράφεται το άτομο που δεν αισθάνεται καμία συναισθηματική, σεξουαλική ή/και ρομαντική έλξη για κανέναν.

Ωστόσο, η εξέλιξη αυτή της γλώσσας και της ορολογίας που χρησιμοποιείται αναγνωρίζει και επιβεβαιώνει ένα πιο μεγάλο φάσμα σεξουαλικών ταυτοτήτων. Μέρη που συμβάλλουν στη σύνθεση αυτής της ταυτότητας εμπεριέχουν, αρχικά, το με ποιόν το άτομο εμπλέκεται σεξουαλικά, εάν αυτοί είναι μόνο άνδρες, μόνο γυναίκες, άτομα και των δύο φύλων είτε βιολογικών είτε κοινωνικών, μη-δυναδικά άτομα, κανέναν ή/και κάποιο συνδυασμό των παραπάνω. Επίσης, ρόλο διαδραματίζει και το για ποιο ή ποια άτομα αισθάνεται κάποιος σεξουαλική έλξη καθώς και με ποιο ή ποια άτομα κάποιος ερωτεύεται ή αισθάνεται ρομαντική σύνδεση. Υπόψιν, λαμβάνεται και η σεξουαλική ταυτότητα που το άτομο έχει επιλέξει για τον εαυτό του. Με βάση τις παραπάνω παραμέτρους καθώς και ποικίλες άλλες μπορούμε με μεγαλύτερη ακρίβεια να μιλήσουμε, πλέον, για τη σεξουαλική ταυτότητα των ατόμων.

Σε συζητήσεις για τα δικαιώματα των μη ετεροφυλόφιλων, διεμφυλικών ή και μη-δυναδικών ατόμων χρησιμοποιείται αρχικά το αρκτικόλεξο ΛΟΑΤ (LGBT). Τα πρώτα τρία γράμματα αντιπροσωπεύουν τα άτομα με διάκριση στον σεξουαλικό προσανατολισμό τους, το Λ αντιπροσωπεύει τις λεσβίες, γυναίκες που νοιώθουν έλξη μόνο για γυναίκες, το Ο τους ομοφυλόφιλους κυρίως άνδρες που νοιώθουν έλξη μόνο για άνδρες, αν και ο όρος στα ελληνικά χρησιμοποιείται και για τους άνδρες και για

τις γυναίκες και το Α αντιπροσωπεύει τους αμφυλόφιλους, άτομα που έλκονται και από τα δύο φύλα. Το γράμμα Τ αντιπροσωπεύει τα διεμφυλικά ή στην καθομιλουμένη τρανς άτομα, τα οποία αυτοπροσδιορίζονται με διαφορετική ταυτότητα φύλου από το φύλο που τους αποδόθηκε κατά τη γέννηση. Εξέλιξη του αρκτικόλεξου ήταν η προσθήκη των κουίρ ατόμων, τα οποία δεν ακολουθούν την ετεροκανονική έκφραση και ταυτότητα του φύλου τους, καθώς και των ίντερσεξ ατόμων, άτομα τα οποία γεννιούνται με χαρακτηριστικά φύλου (όπως χρωμοσώματα, γεννητικά όργανα ή και ορμονική δομή) που δεν εμπίπτουν στις κανονιστικές νόρμες των «αρσενικών» και «θηλυκών» σωμάτων, με το αρκτικόλεξο να λαμβάνει τη μορφή ΛΟΑΤΚΙ (LGBTQI). Το αρκτικόλεξο χρησιμοποιείται επίσης, με τη μορφή ΛΟΑΤΚ+ (LGBTQ+) συμβολίζοντας όλες τις υπόλοιπες σεξουαλικές και φυλετικές ταυτότητες με το +. (Vialla, Mateu & Reynier, 2010.: 25-34)

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2

Μέθοδος και υλικό της εργασίας

2.1 Η μέθοδος

Στο κεφάλαιο αυτό θα αναλυθεί η μέθοδος που χρησιμοποιήθηκε για την πραγματοποίηση της έρευνας. Αναλυτικότερα, θα παρουσιαστούν οι φάσεις σύνθεσης της έρευνας μας, το υλικό στο οποίο βασίστηκε αυτή, οι συνθήκες στις οποίες αυτή διαμορφώθηκε, τα χαρακτηριστικά της καθώς και τα ερευνητικά ερωτήματα που αναπτύχθηκαν στα πλαίσια της. Το κυρίως ερευνητικό εργαλείο που χρησιμοποιήθηκε είναι η ανάλυση περιεχομένου.

Η ανάλυση περιεχομένου και οι έρευνες γραπτών, κατά κύριο λόγο, τεκμηρίων αποτελούν αναλύσεις γραπτής έκφρασης που περιλαμβάνουν τόσο εθνογραφικές μελέτες, όσο έρευνες σχολικών εγχειριδίων με αυθεντικά τεκμήρια, ιστορικές και άλλες μελέτες. Τα συγκεκριμένα εργαλεία επιτρέπουν τη χρήση τους σε οποιαδήποτε μορφή περιγραφικής έρευνας. Για την ανάλυση γραπτών τεκμηρίων ο ερευνητής χρησιμοποιεί ως εργαλείο την ανάλυση περιεχομένου, η οποία περιλαμβάνει τη μέτρηση εννοιών, λέξεων ή συμβάντων με στόχο την περιγραφή της συχνότητας και της σημασίας κάποιων θεμάτων. Πρόκειται για ποσοτική περιγραφή του περιεχομένου της επικοινωνίας. Η ανάλυση περιεχομένου απαιτεί ικανότητα παρουσίασης και σύντηξης υλικού, όπως και συστηματική καλλιέργεια της αναγνωστικής δεξιότητας και για τον λόγο αυτό αποτελεί πολύτιμη μορφή έρευνας στην εκπαιδευτική πράξη (Bryman, 1974: 224-228).

2.2 Ανάλυση περιεχομένου

Η παρούσα εργασία έχει ως στόχο να εξετάσει τις απεικονίσεις της διαφορετικότητας σε λογοτεχνικά βιβλία για παιδιά προσχολικής ηλικίας. Έγινε έρευνα τόσο στην εγχώρια αγορά όσο και στου εξωτερικού, αλλά και σε δημοτικές βιβλιοθήκες για να εντοπιστούν λογοτεχνικά βιβλία που να παρουσιάζουν το διαφορετικό, όπως αυτό παρουσιάζεται στο προηγούμενο κεφάλαιο της εργασίας. Για να επιτευχθεί ο στόχος μας επιλέχθηκε η ποιοτική ανάλυση περιεχομένου. Ως ποιοτική ανάλυση περιεχομένου χαρακτηρίζεται μια ερευνητική τεχνική για την αντικειμενική, συστηματική και ποιοτική περιγραφή του έκδηλου περιεχομένου της επικοινωνίας. (Berelson, 1952: 18). Ένας επίσης, ισχύον ορισμός της ποιοτικής ανάλυσης περιεχομένου είναι και του πολιτικού επιστήμονα, Olavi Rudolf Holsti, ο οποίος ορίζει την ανάλυση περιεχομένου ως οποιαδήποτε τεχνική για την εξαγωγή συμπερασμάτων με τον αντικειμενικό και συστηματικό εντοπισμό συγκεκριμένων χαρακτηριστικών των μηνυμάτων. (Holsti, 1969: 14)

Το εργαλείο της ανάλυσης περιεχομένου έχει αρκετά πλεονεκτήματα για τον ερευνητή. Αρχικά, είναι ένα πολύ διαφανές εργαλείο έρευνας καθώς, το σύστημα κωδικοποίησης και οι διαδικασίες δειγματοληψίας μπορούν να καθοριστούν με

σαφήνεια, ώστε να είναι εφικτές οι αναπαραγωγές και οι μελέτες παρακολούθησης. Αυτή η διαφάνεια είναι που συχνά προκαλεί την αναφορά της ανάλυσης περιεχομένου ως αντικειμενική μέθοδος ανάλυσης. Επιπρόσθετα, δίνει τη δυνατότητα στον ερευνητή να αναπτύξει μια ορισμένη ποσότητα διαμήκους ανάλυσης με σχετική ευκολία. Επιτρέπουν στον ερευνητή να παρακολουθεί τις αλλαγές στη συχνότητα με την πάροδο του χρόνου (Bryman, 1974). Οι χρονικές περίοδοι μπορεί να έχουν μεγάλα διαστήματα ή αρκετά σύντομα χρονικά διαστήματα. Εν συνεχεία, η ανάλυση περιεχομένου αναφέρεται συχνά ευνοϊκά ως διακριτική μέθοδος, ένας όρος που επινοήθηκε από τους Webb et al. (1966) για να αναφερθεί σε μια μέθοδο που δεν συνεπάγεται ότι οι συμμετέχοντες σε μια μελέτη πρέπει να λάβουν υπόψη τον ερευνητή. Ως εκ τούτου, πρόκειται για μη αντιδραστική μέθοδο, ως «αντιδραστικό αποτέλεσμα μέτρησης» οι Webb et al. όρισαν, το αποτέλεσμα με το οποίο «η γνώση του υποκειμένου της έρευνας ότι συμμετέχει σε μια επιστημονική αναζήτηση μπορεί να συγγεί τα δεδομένα του ερευνητή».

Ωστόσο, αυτό το σημείο πρέπει να αντιμετωπιστεί με λίγη προσοχή. Η αξιοπιστία της κωδικοποίησης των δεδομένων που συλλέχθηκαν είναι ένας ακόμη πιθανός τομέας ανησυχίας. Η κωδικοποίηση πρέπει να γίνεται με συνεπή τρόπο. Όπως και με τη δομημένη παρατήρηση, η κωδικοποίηση πρέπει να είναι συνεπής μεταξύ των κωδικοποιητών (αξιοπιστία μεταξύ κωδικοποιητών) και κάθε κωδικοποιητής πρέπει να είναι συνεπής με την πάροδο του χρόνου (αξιοπιστία εντός του κωδικοποιητή). Ένα σημαντικό μέρος της πιλοτικής εφαρμογής του συστήματος κωδικοποίησης θα είναι η δοκιμή της συνέπειας μεταξύ των κωδικοποιητών και, εάν το επιτρέπει ο χρόνος, της αξιοπιστίας εντός του κωδικοποιητή. Η διαδικασία μέτρησης της αξιοπιστίας είναι λίγο πολύ πανομοιότυπη με εκείνη που καλύπτεται στο πλαίσιο της δομημένης παρατήρησης.

Ύστερα, η διακριτικότητα της ανάλυσης περιεχομένου μπορεί να είναι σημαντική για πολλούς ερευνητές/φοιτητές. Για τους φοιτητές που διεξάγουν έρευνα για ένα προπτυχιακό ή μεταπτυχιακό έργο, η ανάλυση περιεχομένου έχει το πλεονέκτημα ότι συνήθως δεν απαιτεί από αυτούς να υποβληθούν στο ίδιο επίπεδο ηθικού ελέγχου που είναι κοινό για τους φοιτητές επιλέγοντας μεθόδους που απαιτούν συμμετέχοντες στην έρευνα. Αυτό δεν σημαίνει ότι οι φοιτητές θα πρέπει να επιλέγουν ερευνητικές μεθόδους με βάση το ότι τους επιτρέπουν να αποφεύγουν τα όλο και πιο δύσκολα καθεστώτα ηθικής παρακολούθησης, ιδιαίτερα δεδομένων των επιχειρημάτων σχετικά με την ανάγκη προσαρμογής των ερευνητικών μεθόδων στα ερευνητικά ερωτήματα. Πρόκειται για μια εξαιρετικά ευέλικτη μέθοδο. Μπορεί να εφαρμοστεί σε μια μεγάλη ποικιλία διαφορετικών ειδών μη δομημένων κειμένων πληροφοριών. Ενώ η ανάλυση περιεχομένου συνδέεται συχνά με την ανάλυση των αποτελεσμάτων των μέσων μαζικής ενημέρωσης, έχει πολύ ευρύτερη εφαρμογή από αυτήν. Η έρευνα στο επίκεντρο παρουσιάζει μια απεικόνιση μιας μάλλον ασυνήθιστης αλλά παρόλα αυτά ενδιαφέρουσας εφαρμογής της ανάλυσης περιεχομένου. Τέλος, η ανάλυση περιεχομένου μπορεί να επιτρέψει τη ανακάλυψη πληροφοριών σχετικά με κοινωνικές ομάδες στις οποίες είναι δύσκολο να αποκτηθεί

πρόσβαση. Για παράδειγμα, το μεγαλύτερο μέρος των γνώσεων μας για το κοινωνικό υπόβαθρο των ελίτ ομάδων, όπως οι ανώτεροι κληρικοί, οι διευθυντές εταιρειών και το ανώτατο στρατιωτικό προσωπικό, προέρχονται από αναλύσεις περιεχομένου δημοσιεύσεων όπως το Who's Who και το Burke's Peerage (Bryman, 1974 : 288)

Αυτή η επιλογή, επομένως, της ποιοτικής εν αντιθέσει της ποσοτικής ανάλυσης, έγινε διότι, επιθυμούμε να επικεντρωθούμε στα ποιοτικά χαρακτηριστικά της απεικόνισης της διαφορετικότητας όπως αυτή παρουσιάζεται, αναλύοντας τα κοινωνικά και τα πολιτισμικά χαρακτηριστικά της. Η μεθοδολογία που χρησιμοποιήθηκε για την ανάλυση μας αυτή τοποθετεί το λόγο ως μια μορφή κοινωνικής πρακτικής, έγινε δηλαδή προσπάθεια να ανιχνευτούν οι τάσεις, οι σκοποί και τα κίνητρα των συγγραφέων των βιβλίων και το πως τα παρουσιάζουν αυτά μέσα από τα κείμενα τους. Το παραπάνω ερευνητικό υλικό χρησιμοποιήθηκε καθώς δίνει τη δυνατότητα στα άτομα με τη χρήση του να τοποθετούν σε κατηγορίες έννοιες και καταστάσεις που προκύπτουν στα πλαίσια των κοινωνικών τους δραστηριοτήτων. Εν συνεχεία, τους διευκολύνει να ιεραρχήσουν τις παραπάνω έννοιες σύμφωνα με ποικίλα κοινωνικά κριτήρια καθώς και να δομήσουν συλλογισμούς στους αναγνώστες τους. Τέλος, συμβάλλουν στην απενοχοποίηση συμπεριφορών, στάσεων και αξιών των ανθρώπων. Μέσα από την έρευνα μας στοχεύουμε να εντοπίσουμε ποιοι είναι εκείνοι οι μηχανισμοί που ενεργοποιούνται για να επιτευχθούν όλοι οι παραπάνω στόχοι των συγγραφέων.

2.3 Τα στάδια της έρευνας

Στην ενότητα αυτή θα απαριθμηθούν τα στάδια που ακολουθήθηκαν για την πραγματοποίηση της έρευνας. Βάσει των σταδίων αυτών αποτέλεσαν τα χαρακτηριστικά της ποιοτικής ανάλυσης περιεχομένου, που αναλύθηκαν στην προηγούμενη ενότητα. Αναλυτικότερα, με βάση την περιγραφή των σταδίων έρευνας όπως αυτά αναφέρονται από τον επίκουρο καθηγητή Κυριάκο Μπονίδη αρχικά, καθορίστηκε το υπό έρευνα υλικό που θα χρησιμοποιηθεί. Στη συνέχεια, ορίστηκαν τα κριτήρια επιλογής του υλικού και έγινε προσπάθεια προσδιορισμού των κοινωνικοπολιτισμικών χαρακτηριστικών που πλαισιώνουν τη συγγραφή των παιδικών λογοτεχνικών βιβλίων. Ύστερα, εντοπίστηκαν τα τυπικά χαρακτηριστικά του υλικού που επιλέχθηκε, με έμφαση στα είδη της διαφορετικότητας. Τέλος, προσδιορίστηκαν τα ερευνητικά ερωτήματα και οι τεχνικές ανάλυσης που εκπληρώνουν τους στόχους της παρούσας έρευνας.

2.4 Καθορισμός του υπό έρευνα υλικού

Για την έρευνα επιλέχθηκαν λογοτεχνικά βιβλία για παιδιά προσχολικής ηλικίας. Τα βιβλία αυτά είναι στα ελληνικά και στα αγγλικά και οι συγγραφείς που επιλέχθηκαν είναι Έλληνες και ξένοι. Τα βιβλία είναι :

1. *Στέργια Κάββαλου, Η ντουλάπα, Εκδόσεις Ποταμός, 2021*
2. *Αλεξάντρα Πένφορντ, Καλώς ήρθατε!, Εκδόσεις Ψυχογιός, 2022*

3. *Jon Agee, Ένας τοίχος στη μέση του βιβλίου, Εκδόσεις Κλειδάριθμος, 2020*
4. *Olga de Dios, Ρόζα το τερατάκι, Εκδόσεις Μικρή Σελήνη, 2017*
5. *Patricia Hegarty, Δύο αρκούδες, Εκδόσεις Τζιαμπίρης Πυραμίδα, 2020*
6. *Γιολάντα Τσορώνη - Γεωργιάδη, Ο ζωγράφος και το κυπαρίσσι, Εκδόσεις Σαββάλας, 2020*
7. *Φωτεινή Τίτκου, Η μικρή μουτζούρα, Εκδόσεις Ίκαρος, 2022*
8. *Scott Stuart, My shadow is pink Εκδόσεις Larrikin House, 2020*
9. *Michelle Finch – Phoenix Finch, Phoenix goes to school, Εκδόσεις Jessica Kingsley, 2018*
10. *Erica Silverman, Jack (Not Jackie), Εκδόσεις Little Bee Books, 2018*
11. *Jessica Love, Julian is a Mermaid, Εκδόσεις Candlewick Press, 2018*

2.5 Κριτήρια επιλογής του υλικού

Στην ενότητα αυτή θα αναλυθούν τα κριτήρια με βάση τα οποία επιλέχθηκαν τα συγκεκριμένα λογοτεχνικά βιβλία που αναφέρονται παραπάνω. Πρωτίστως, όλα τα βιβλία παρουσιάζουν μέσω των ηρώων τους στοιχεία διαφορετικότητας σε ποικίλλες μορφές της. Η έρευνα μας εστιάστηκε σε παιδικές ιστορίες που οι ήρωες τους διακρίνονται για τα διαφορετικά χαρακτηριστικά τους, σε κοινωνικό, πολιτισμικό και εθνικό υπόβαθρο, διαφορετικές κοινωνικές ταυτότητες και σεξουαλικότητες. Το παραπάνω υλικό που συγκεντρώσαμε απευθύνεται τόσο σε παιδιά προσχολικής ηλικίας όσο και σε εκπαιδευτικούς ή/ και ειδικούς που εργάζονται με παιδιά, αλλά και σε γονείς, ειδικά σε θέματα που σχετίζονται με τη διαφορετικότητα, καθώς δίνουν τον έναυσμα για συζήτηση και ευαισθητοποιούν πάνω στο ζήτημα.

Στη συνέχεια, τα κριτήρια που τέθηκαν βασίζονται στην αποδοχή ότι ο φόβος για το κάθε τι διαφορετικό πηγάζει από την ρηχότητα των γνώσεων των ανθρώπων για τη διαφορετικότητα. Αυτός, ακριβώς ο φόβος αποτελεί πηγή για την ανάδειξη και δημιουργία στερεοτύπων και προκαταλήψεων, κάτι που κατ' επέκταση οδηγεί στην ανάπτυξη αρνητικών στάσεων και συμπεριφορών απέναντι στα άτομα που διαφέρουν από το “κοινώς” αποδεκτό και τη νόρμα. Αναλυτικότερα, ένα από τα κριτήρια που τέθηκε ήταν τα λογοτεχνικά αυτά κείμενα να δίνουν την ευκαιρία στους μικρούς αναγνώστες να κατανοήσουν πως οι άνθρωποι διακρίνονται από κάποια κοινά και κάποια διαφορετικά χαρακτηριστικά, όσον αφορά τον κοινωνικό, πολιτισμικό, εθνικό τομέα αλλά και γενικά τις ιδιαιτερότητες του κάθε ατόμου που το κάνουν μοναδικό. Οι διαφορές αυτές είναι πιθανόν να είναι είτε ποιοτικές, είτε ποσοτικές είτε ακόμα και να αλληλεπιδρούν μεταξύ τους ανάλογα με τις μοναδικές ικανότητες του καθενός.

Επιπροσθέτως, σημαντικό ρόλο διαδραμάτισε στην επιλογή των βιβλίων και το επίπεδο δυνατότητας συνειδητοποίησης από τα παιδιά της σημασίας του να προσπαθεί κανείς, αλλά και να ενθαρρύνει τους ανθρώπους να δρουν τόσο σε ατομικό επίπεδο, όσο και σε συλλογικό. Ταυτόχρονα, κρίθηκε ως αναγκαιότητα να επιλεγθούν παιδικές ιστορίες, που να κάνουν χρήση και να βοηθούν στην ανάδειξη τις ήδη υπάρχουσες απόψεις των παιδιών για το θέμα της διαφορετικότητας και της

ετερότητας και να έχουν σκοπό την αναπροσαρμογή τους. Ήταν σημαντικό να περιγράφονται μέσα στα κείμενα αυτά οι λόγοι για τους οποίους τα άτομα είτε γίνονταν αποδεκτά είτε όχι από το κοινωνικό τους περίγυρο, οι λόγοι για τις στάσεις και τις συμπεριφορές των ηρώων, να περιγράφονται οι προκαταλήψεις και τα στερεότυπα, αλλά και να αναφέρονται οι συνέπειες των πράξεων τόσο αυτών που επιδίδονται σε αρνητικές συμπεριφορές όσο και των αποδεκτών τους. Υψηλής σημασίας, ήταν, επίσης, να δείχνεται και ο βαθμός αντιμετώπισης της αρνητικής αυτής εικόνας.

Τέλος, βασική προϋπόθεση για την επιλογή ήταν και κατά πόσο επιτυγχάνεται η ευαισθητοποίηση των παιδιών σε σχέση με τη συμπεριφορά τους απέναντι στα διαφορετικά άτομα. Διερευνήθηκε το πως ενισχύουν την αντιμετώπιση μιας νέας κατάστασης καθώς και το εάν συμβάλλουν στη συνειδητοποίηση ότι οι τρόποι ένταξης ενός διαφορετικού ατόμου στο σύνολο ποικίλλουν.

2.6 Κοινωνικοπολιτισμικό πλαίσιο συγγραφής των βιβλίων

Τα βιβλία που επιλέχθηκαν έχουν εκδοθεί την τελευταία δεκαετία. Αυτή η επιλογή και η επικέντρωση σε πιο σύγχρονες εκδόσεις συνέβη καθώς το ζήτημα της διαφορετικότητας και της εκπαίδευσης σε αυτό είναι υψίστης σημασίας λόγω της συνεχής ανάπτυξης της ανάγκης για αποδοχή της διαφορετικότητας στις πολύμορφες κοινωνίες του σήμερα. Το στοιχείο του διαφορετικού σε όλες του τις εκφάνσεις, δεν είναι δυνατόν να αποτελεί πλέον την εξαίρεση, αλλά τον κανόνα εάν αναλογιστούμε τη μορφή των σύγχρονων κοινωνιών. Συνέπεια της εξέλιξης αυτής, είναι η δημιουργία της επιτακτικής ανάγκης για τη σωστή επιμόρφωση των ανθρώπων και η κατάρτιση τους σχετικά με τη διαφορετικότητα. Αυτή την ανάγκη φαίνεται να αντιλαμβάνονται και οι σύγχρονοι συγγραφείς, καθώς η θεματολογία του διαφορετικού φαίνεται να διαπερνά μεγάλο αριθμό σύγχρονων έργων, όπως φαίνεται και από τα βιβλία που επιλέχθηκαν.

Όπως έχει αποδειχθεί, μέσω των ιστοριών μπορεί να επιτευχθεί σε μεγάλο βαθμό η αλλαγή στάσεων των παιδιών. Η αφήγηση και η ανάγνωση τέτοιων βιβλίων συμβάλλει στη αναγνώριση της αξίας και της σημασίας της αποδοχής της μοναδικής υπόστασης κάθε ατόμου. Είναι σημαντικό τα παιδιά να γνωρίζουν για το δικό τους κοινωνικοπολιτισμικό πλαίσιο και τη δική τους ταυτότητα αλλά παράλληλα οφείλουμε να τους προσφέρουμε τα κατάλληλα εργαλεία και να τα βοηθήσουμε να αναπτύξουν τις κατάλληλες δεξιότητες για να λειτουργούν στην ευρύτερη κοινωνία. Μέσα από αυτή την προετοιμασία θα μπορούν με μεγαλύτερη ευκολία να περιορίσουν και να μετριάσουν τους μηχανισμούς καταπίεσης και αποκλεισμού που δρουν τόσο στο χώρο του σχολείου όσο και σε άλλα κοινωνικά στρώματα. Αβίαστα, λοιπόν, καταλήγουμε στο συμπέρασμα πως η παιδική λογοτεχνία ως διδακτικό εργαλείο στα πλαίσια της τάξης, διαδραματίζει σημαντικό ρόλο στη διαμόρφωση της ταυτότητας των παιδιών.

Η παιδική λογοτεχνία αποτελεί βασικό εργαλείο της μάθησης στο σχολικό περιβάλλον και μπορεί να αξιοποιηθεί σε όλες τις βαθμίδες της εκπαίδευσης. Η αξία της διαφαίνεται ιδιαίτερα στις σύγχρονες πολύμορφες τάξεις. Τα παιδιά γνωρίζουν τη διαφορετικότητα από τη στιγμή της γέννησης του μέσα από τον κοινωνικό τους περίγυρο και ακόμα περισσότερο με την εισαγωγή τους στο εκπαιδευτικό σύστημα, έτσι από νεαρή ακόμα ηλικία πρέπει να μαθαίνουν να εκτιμούν τις ομοιότητες και τις διαφορές στον κόσμο γύρω τους και να αναπτύσσουν κριτική σκέψη. Η επαφή τους αυτή με τη διαφορετικότητα μπορεί να γίνει ιδιαίτερα ομαλή μέσα από καθημερινές συνήθειες, όπως για παράδειγμα τη συζήτηση. Οι παιδικές ιστορίες αποτελούν ένα καλό φορέα πληροφοριών καθώς κεντρίζουν το ενδιαφέρον των παιδιών επιτυγχάνοντας να περάσουν τα μηνύματά τους αβίαστα και να αποδομήσουν στερεότυπα και προκαταλήψεις για το διαφορετικό και τα χαρακτηριστικά του.

2.7 Ερευνητικά ερωτήματα

Με βάση το θεωρητικό πλαίσιο της της εργασίας αλλά και άλλων διεθνών ερευνών τέθηκαν τα παρακάτω ερωτήματα :

- Τα βιβλία απεικονίζουν την κοινωνική προκατάληψη και την κοινωνική αποδοχή;
- Λειτουργούν τα σύγχρονα βιβλία στο πλαίσιο μιας προσπάθειας ερμηνείας της διαφορετικότητας και συγκρότησης θετικών στάσεων απέναντι σε αυτή;

Τα παραπάνω ερωτήματα επιλέχθηκαν να αναλυθούν και να εξεταστούν για κάθε βιβλίο ξεχωριστά ώστε να διερευνηθεί εις βάθος το κατά πόσο αυτά ανταποκρίνονται ή όχι σε αυτά.

Συγκεκριμένα, έγινε προσπάθεια ανάδειξης συγκεκριμένων πτυχών του υλικού και αξιολόγησής του βάσει κριτηρίων όπως επιλογή χωρίων που εμπίπτουν στη θεματική του ερευνητικού θέματος, επεξεργασία των δεδομένων που αναδείχθηκαν και επανεξέταση του υπό διερεύνηση υλικού.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3

Οι αναπαραστάσεις της διαφορετικότητας σε βιβλία της Παιδικής Λογοτεχνίας

3.1 Οι αναπαραστάσεις της διαφορετικότητας

Η αναπαράσταση της διαφορετικότητας σε βιβλία της Παιδικής Λογοτεχνίας έχει μεγάλη σημασία. Βοηθά τα παιδιά να αισθάνονται ότι συμπεριλαμβάνονται ως μέλη της κοινωνίας, δημιουργεί μία αίσθηση αυτοπεποίθησης και αυτοεκτίμησης και παρέχει πρότυπα, τα οποία ζωντανεύουν σε αφηγηματική μορφή. Το να έρθουν τα παιδιά σε επαφή με ποικιλία πολιτισμών και τρόπων ζωής μέσω της αφήγησης και αργότερα της ανάγνωσης διευρύνει, επιπρόσθετα, την κοσμοθεωρία τους και τους διδάσκει στοιχεία χαρακτήρα όπως η ενσυναίσθηση και η συμμετοχικότητα, ενώ καταπολεμά τα στερεότυπα και τις προκαταλήψεις. Τα παιδιά μαθαίνουν ότι παρά τις πολλές διαφορές τους, όλοι οι άνθρωποι μοιράζονται κοινά συναισθήματα και φιλοδοξίες.

Ενώ οι αναπαραστάσεις της διαφορετικότητας στην Παιδική Λογοτεχνία δείχνουν να βελτιώνονται, ειδικά τα τελευταία χρόνια, εξακολουθεί να απαιτείται πρόοδος. Συγκεκριμένα, όσον αφορά τις απεικονίσεις εθνοτικών μειονοτήτων, έρευνα που έγινε από το Κέντρο Αλφαριθμητισμού στην Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση (Center for Literacy in Primary Education), διαπίστωσε ότι το ποσοστό των βιβλίων που εκδίδονται με πρωταγωνιστές εθνοτικές μειονότητες αυξάνεται χρόνο με το χρόνο, αλλά παραμένει στο εξαιρετικά χαμηλό 9% το 2021. Η έκθεση σημειώνει επίσης την ανάγκη να δοθεί στους διαφορετικούς χαρακτήρες ελεύθερη βούληση και φωνή, γιορτάζοντας παράλληλα διαφορετικούς πολιτισμούς, μεταφέροντας εμπειρίες διαφορετικών διασπορών και ξεδιαλέγοντας τις ιδεολογίες πίσω από τον ρατσισμό. «Τέτοιοι τίτλοι προσφέρουν ευκαιρίες στους νεαρούς αναγνώστες να νιώσουν επιβεβαιωμένοι ή να κατανοήσουν καλύτερα τις εμπειρίες πέρα από τις δικές τους», προσθέτουν οι συγγραφείς της έρευνας.

Αντίστοιχα, σε έρευνα που διεξήγαγε το Cooperative Children's Book Center, School of Education, του Πανεπιστημίου του Wisconsin-Madison την ίδια χρονιά τα αποτελέσματα τους επιβεβαιώνουν τη δήλωση για ανάγκη συγγραφής περισσότερων βιβλίων με απεικονίσεις της διαφορετικότητας. Σε μέρος της έρευνας τους αναφέρονται, παραδείγματος χάρη, στα ποσοστά των εθνικοτήτων των πρωταγωνιστών και γενικά των ηρώων των παιδικών βιβλίων. Τα ποσοστά αυτά διαμοιράζονται με 50% των ηρώων να είναι λευκοί, 10% Αφροαμερικανοί, 7% άτομα με καταγωγή από χώρες τις Ασίας, 5% άτομα με καταγωγή από τη Λατινική Αμερική, 1% Γηγενείς Αμερικανοί και 27% των πρωταγωνιστών των ιστοριών είναι κάποιο είδους ζώου ή άλλο.

Το Εθνικό Συμβούλιο Καθηγητών Αγγλικών (NCTE) δημοσίευσε μία δήλωση για τη θέση του σχετικά με τις αναπαραστάσεις της διαφορετικότητας στην λογοτεχνία αναγνωρίζοντας τη σημασία τους αλλά και την έλλειψη τέτοιων βιβλίων για τους νεαρούς αναγνώστες. Το 2015 συγκεκριμένα η δήλωση του αυτή αναφερόταν στην απουσία ανθρώπινης, πολιτιστικής, γλωσσικής και οικογενειακής ποικιλομορφίας στην παιδική λογοτεχνία, κάτι το οποίο επιβεβαιώνει την αυξανόμενη ανισότητα στους εκδοτικούς οίκους. Οι ιστορίες είναι υψίστης σημασίας. Οι βιωμένες εμπειρίες των ανθρώπινων πολιτισμών, συμπεριλαμβανομένων όλων των χαρακτηριστικών τους, είτε αφορούν την εμφάνιση, είτε τη συμπεριφορά, είτε το οικονομικό κεφάλαιο τους, είτε το φύλο, είτε την εθνικότητα τους, είτε την κοινωνική τους τάξη, είτε τις πνευματικές τους πεποιθήσεις, είτε τη ζωή τους, είτε ακόμα και τον τρόπο σκέψης τους, έχουν σημασία και αξίζουν να εντυπωθούν και να παρουσιαστούν.

3.2 Ο μύθος και το παραμύθι

Με βάση τις παραπάνω θέσεις και απόψεις θεωρήθηκε σημαντικό να εξεταστεί η αποτύπωση της διαφορετικότητας από την αρχή τις ιστορίας του ανθρώπου, με τις προφορικές ιστορίες και μύθους και να φτάσει στο σύγχρονο παιδικό βιβλίο. Η ταυτότητα του “άλλου” αποτελεί ένα ζήτημα που φαίνεται να προβληματίσε τον άνθρωπο από την αρχαιότητα. Παράδειγμα αποτελεί η ιστορία της Μήδειας, της «βάρβαρης» μάγισσας που αν και πρόδωσε την ίδια της την οικογένεια για να είναι με τον Ιάσωνα, εκείνος επιθυμεί μια άλλη γυναίκα, «γνήσια» Ελληνίδα. Μέσα από τους μύθους της αρχαίας Ελλάδας είναι εμφανής η άποψη πως η κοινωνία αποτελεί μοναδικό φορέα του πολιτισμού, πεποίθηση η οποία οδηγεί στην ανάπτυξη της τάσης για διατήρηση της πολιτισμικής ταυτότητας του ατόμου και της αποστασιοποίησης έναντι στο κάθε τι ξένο. (Baldry, 1965 Vernant, 2001)

Η θεώρηση, επομένως, των αρχαίων Ελλήνων φαίνεται να είναι ξεκάθαρη. Η τάση αυτή της ανισότητας των ανθρώπων στο κοινωνικοπολιτισμικό επίπεδο φαίνεται να διαδραματίζει σημαντικό ρόλο στην ιστορία. Η απελευθέρωση του ατόμου, η πρόοδος του πολιτισμού με βάση αυτή την άποψη δεν μπορούσε να επέλθει χωρίς την αποξένωση των “άλλων”. Στη μυθολογία θεμελιακό ζήτημα αποτελούσε, για την κατασκευή της ταυτότητας του ήρωα, ο τόπος καταγωγής του, ο οικογενειακός του κύκλος, με έμφαση στην εικόνα του πατέρα καθώς και η υστεροφημία.

Μέσα από τους μύθους παρουσιάζονται διαφορετικές μορφές ετερότητας και τις φέρνουν σε αντίθεση με την ταυτότητα του ήρωα. Αυτή είναι κατά βάση σταθερή και δείχνει την κυριαρχία του έναντι του “άλλου” και μπορεί σε ορισμένες περιπτώσεις να λαμβάνει τη μορφή μιας ανάλογης θεϊκής έκφρασης. Η ταυτότητα πήρε μορφή, πλάστηκε και παραδόθηκε από τη μυθολογία και συνδέθηκε κατά αυτόν τον τρόπο με την ελληνική ταυτότητα κατά την κλασική περίοδο της ιστορίας του αρχαιοελληνικού πολιτισμού.

Το παραμύθι ασχολήθηκε, επίσης με το ζήτημα της διαφορετικότητας και της ετερότητας. Ακολούθησε, εν τούτοις, διαφορετικούς τρόπους και προσεγγίσεις, λόγω κυρίως της χρονικής απόστασης που υπήρξε ανάμεσα σε αυτό και το μύθο. Στη σύγχρονη εποχή έχει γίνει σημαντική προσπάθεια επικαιροποίησης των παραμυθιών που έχουν γραφτεί στο παρελθόν. Στις ιστορίες πλέον εισάγονται σύγχρονες αντιλήψεις και ιδέες που αλλάζουν τον χαρακτήρα του παραμυθιού. Στερεοτυπικές αναφορές που αφορούν το φύλο, την ηλικία, την εθνικότητα και την κοινωνική ταυτότητα του ατόμου δεν γίνονται πλέον δεκτά και εύκολα παραλείπονται.

3.3 Παιδική λογοτεχνία

Η εικόνα του άλλου στα βιβλία της παιδικής λογοτεχνίας αποτελεί ένα από τα κύρια μέσα για τη διαμόρφωση απόψεων, πεποιθήσεων, στάσεων και συμπεριφορών για τα παιδιά. Η κυκλοφορία των βιβλίων αυτών στις σύγχρονες πολύμορφες και πολυπολιτισμικές κοινωνίες και η αναφορά τους σε ζητήματα ταυτότητας και ετερότητας δημιούργησε την ανάγκη να γίνει εις βάθος διερεύνηση του τρόπου που παρουσιάζουν τη διαφορετικότητα. Αυτό συμβαίνει, καθώς η ύπαρξη των “άλλων” και ο τρόπος που οι συγγραφείς τους παρουσιάζουν στα έργα τους, από το χαρακτήρα τους όσο και τον τρόπο που δρουν μέσα στην ιστορία τους μεταδίδει μηνύματα στον αναγνώστη τους και μπορεί ακόμα να δημιουργήσει και να διαμορφώσει στάσεις απέναντι τους. Επιπλέον, είναι συχνό φαινόμενο παιδικά βιβλία τέτοιου περιεχομένου να θεωρούνται ως καλά εργαλεία για την καλλιέργεια της συνείδησης των μαθητών, συνδέονται με την αγωγή για τη διαφορετικότητα και αποτελούν καταλυτικά μέσα για την επίτευξη των στόχων της.

Ωστόσο, εάν και έχει επέλθει σχετική πρόοδος, όσον αφορά τα ποσοτικά δεδομένα βιβλίων που αναφέρονται στις διάφορες απεικονίσεις της διαφορετικότητας, η συστηματική μελέτη των έργων αυτών, ειδικότερα στην ελληνική αγορά, αποκάλυψε κάποιες αδυναμίες. Αυτές πιθανολογείται να πηγάζουν από την επιθυμία των συγγραφέων να δείξουν τις “προοδευτικές” τους τάσεις και προσπαθούν να τις επικοινωνήσουν με σαφήνεια και αμεσότητα. Για να το πετύχουν αυτό επιδιώκουν να κατασκευάσουν μια ιδεολογία εύπεπτη που να δείχνει την “πρόοδο” των απόψεων τους. Δίνουν, άρα, μεγαλύτερη έμφαση στα προφανή στοιχεία και χωρίς να εμβαθύνουν σε αυτά τονίζουν το θεωρούμενο τους περιεχόμενο χρησιμοποιώντας τις αφηγηματικές κατηγορίες του θέματος, της πλοκής και των χαρακτήρων. Με αυτή τη μεθοδολογία αγνοούνται στοιχεία όπως είναι η γλώσσα, η φωνή, η οπτική γωνία και η ιδιότητα του ανοικτού ή εγγράψιμου στοιχεία, τα οποία διαδραματίζουν σημαντικότερο ρόλο στα υφέρποντα μηνύματα και τη διαμόρφωση του ιδεολογικού στίγματος που η ιστορία προσπαθεί να αφήσει στο τέλος.

Όσον αφορά, όμως αυτά τα άμεσα και προφανή χαρακτηριστικά, που αναφέρονται παραπάνω, οι συγγραφείς των βιβλίων παρασυρμένοι από τη διδακτική τους διάθεση, οδηγούνται σε κοινές και πανομοιότυπες επιλογές. Ακολουθούνται συγκεκριμένες σταθερές φόρμες και καταλήγουν να κυκλοφορούν ιστορίες που να

μοιάζουν μεταξύ τους σε μεγάλο βαθμό. Επιθυμούν, παραδείγματος χάρη, να υπηρετήσουν κοινό στόχο, αυτό επιδιώκεται με τρόπο ευθύ και εύκολο, παραγκωνίζοντας έτσι τα υφέρποντα μηνύματα και προσπαθούν να τα μεταφέρουν άμεσα. «Πολλές φορές οι λεκτικές επιλογές των συγγραφέων ή ο τρόπος διάρθρωσης της πλοκής μαρτυρούν ιδεολογικές σκοπιμότητες άλλου είδους από αυτές που νομίζει ο συγγραφέας ότι προωθεί». (Κανατσούλη, 2000)

Επομένως, καταλήγουμε αβίαστα στο συμπέρασμα πως είναι ανάγκη να διερευνηθούν τα βιβλία για παιδιά προσχολικής εκπαίδευσης που αναφέρονται σε απεικονίσεις τις διαφορετικότητας για την καταλληλότητά τους. Η διερεύνηση αυτή θα πρέπει να γίνει σε βάθος, χωρίς να περιοριστεί απλά στην αισθητική και τη μορφολογική ανάλυση των λογοτεχνικών αυτών κειμένων, αλλά να εμπλέξει το ιδεολογικό, κοινωνικό και πολιτικό τους υπόβαθρο. Εφόσον, τα κείμενα αυτά μπορούν να διαδραματίσουν τόσο σημαντικό ρόλο στη διαμόρφωση αξιών και ιδεών τίθεται απαραίτητο να γίνεται κριτική επιλογή για χρήση τους στο χώρο διδασκαλίας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4

Παρουσίαση και ερμηνεία των αποτελεσμάτων της ανάλυσης

4.1 Αναλύσεις των βιβλίων

1. *Φωτεινή Τίγκου, Η Μικρή Μουτζούρα, Εκδόσεις Ίκαρος, 2022*

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Στο βιβλίο αυτό πρωταγωνιστεί η μικρή Μουτζούρα. Η μικρή Μουτζούρα ζει σε μία πολύχρωμη πόλη με πολύχρωμους κατοίκους, που στον ουρανό της δεσπάζει πάντα ένα ουράνιο τόξο. Αν και οι κάτοικοι της πόλης είναι θετικοί και θεωρούν την μικρή Μουτζούρα μέλος της κοινωνίας τους, εκείνη αισθάνεται άσχημα για την εμφάνιση της και το απλό μαύρο χρώμα της. Κάνει πολλές προσπάθειες, μάλιστα, για να αλλάξει την εμφάνιση της, αλλά ποτέ δεν ένοιωθε καλά με τον εαυτό της. Αποφάσισε, λοιπόν, να κλειστεί μόνιμα στο σπίτι της. Όμως μια μέρα όταν για κάποιον ανεξήγητο λόγο το ουράνιο τόξο άρχισε να λάμπει υπερβολικά και αναστάτωσε την ζωή όλων των κατοίκων της πόλης, μόνο η μικρή Μουτζούρα κατάφερε να βοηθήσει. Μπόρεσε να κάνει τα χρώματα του ουράνιου τόξου να επανέλθουν στην κανονική τους κατάσταση απορροφώντας το φως τους. Όλα έγιναν όπως πριν και η μικρή Μουτζούρα έγινε η ηρωίδα της πόλης. Έτσι, η μικρή Μουτζούρα έμαθε πως πρέπει να είναι περήφανη για τον εαυτό της ακόμα και εάν διαφέρει από όλους τους υπόλοιπους και αποδέχτηκε τη διαφορετικότητά της.

ΑΝΑΛΥΣΗ

Η διαφορετικότητα της ηρωίδας του βιβλίου τονίζεται από την αρχή της ιστορίας για δύο λόγους. Αρχικά, για την εμφάνιση της που την κάνει να ξεχωρίζει, δηλαδή το χρώμα της και “οι μπουρδουκλωμένες γραμμές της” όπως αναφέρει και η συγγραφέας. Ένα ακόμα χαρακτηριστικό της που την κάνει να διαφοροποιείται από τους υπόλοιπους είναι και η στάση της ίδια απέναντι στον εαυτό της. Η στάση της αυτή βασίζεται στο φόβο της, για το πως διαφέρει από τους υπόλοιπους, κάτι που στη συνέχεια της ιστορίας την οδηγεί στην απομόνωση και στην αποφυγή των φίλων της (« Και παρόλο που οι φίλοι της την αγαπούσαν ακριβώς όπως ήταν, η ίδια στεναχωριόταν πολύ κι ευχόταν να είχε κι εκείνη φανταχτερά χρώματα όπως οι άλλοι. Δεν της άρεσε καθόλου που ξεχώριζε σαν τη μύγα μες στο γάλα» σελ.7)

Η διαφορετικότητα στην ιστορία είναι αποτέλεσμα επιλογής. Ο κοινωνικός περίγυρος της μικρής Μουτζούρας είναι ανοικτός και δεκτικός απέναντί της, παρά τις διαφορές τους. Ο ίδιος της ο εαυτός είναι που την κάνει να αισθάνεται παράταιρη και την οδηγεί στο να απομονωθεί. Το βιβλίο φαίνεται να ξεφεύγει από στερεοτυπικές εκφράσεις και προκαταλήψεις. Αυτό συμβαίνει, καθώς, οι υπόλοιποι κάτοικοι της πόλης αποδέχονται την μικρή Μουτζούρα ως έχει και δεν την περιθωριοποιούν. Εν

αντιθέσει, είναι η ίδια που απομονώνει τον εαυτό της. Οι συμπολίτες της μικρής Μουτζούρας, καθ' όλη τη διάρκεια της ιστορίας προσπαθούν να την κάνουν να καταλάβει πως εκείνοι την αποδέχονται ως έχει και θέλουν να είναι φίλοι της.

Από την αρχή της ιστορίας, η συγγραφέας τονίζει πως όλοι οι κάτοικοι μεταξύ τους διέφεραν, είτε σε μέγεθος, είτε σε σχήμα, είτε ακόμα και στο χρώμα και όμως υπήρχε αρμονία μεταξύ τους και συνυπήρχαν χωρίς περιθωριοποιήσεις και ζητήματα. Το θέμα του βιβλίου πηγάζει κυρίως στην αποδοχή του ίδιου μας του εαυτού καθώς η αξία μας μπορεί να κρύβεται ακριβώς στα στοιχεία που μας κάνουν να διαφοροποιούμαστε από τους άλλους. Η μικρή Μουτζούρα καταφέρνει να σώσει την πόλη και τους κατοίκους της χρησιμοποιώντας τα χαρακτηριστικά της που της δημιουργούσαν αυτή τη δυσφορία. Η απεικόνιση στο παραμύθι είναι ως ένα βαθμό ρεαλιστική, διότι, αν και οι ήρωες της ιστορίας είναι μικρά άμορφα πλάσματα, διακατέχεται από πραγματικά συναισθήματα.

Συμπεραίνοντας, η συγγραφέας προσπαθεί να περάσει στους αναγνώστες της το μήνυμα, ότι η προσπάθεια ένταξης στο κοινωνικό σύνολο δεν πρέπει να βασίζεται σε παραλογισμούς σχετικά με την αλλαγή του εαυτού μας (« Η Μικρή Μουτζούρα ένιωσε ξεχωριστή, σπουδαία και για πρώτη φορά στη ζωή της, γεμάτη περηφάνια για τη μουτζουροσύνη της, που είχε αποδειχθεί σωτήρια » σελ.29). Το άτομο μπορεί να γίνει μέλος του κοινωνικού συνόλου διατηρώντας τα διαφορετικά του στοιχεία, χωρίς να υπάρχει ανάγκη για αλλαγή. Δημιουργεί, επομένως, θετικά συναισθήματα για τη διαφορετικότητας και προωθεί θετικές στάσεις απέναντι της.

2. *Γιολάντα Τσορώνη - Γεωργιάδη, Ο ζωγράφος και το κυπαρίσσι, Εκδόσεις Σαββάλας, 2020*

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Οι ήρωες της ιστορίας είναι ο κύριος Βίνσεντ και ο μικρός Νικόλας. Ο κύριος Βίνσεντ είναι ζωγράφος που του αρέσει να ζωγραφίζει τοπία στην εξοχή. Μία μέρα ο κύριος Βίνσεντ αποφασίζει να πάει να ζωγραφίσει στη λίμνη. Εκεί συναντά τον μικρό Νικόλα, ο οποίος του προτείνει να του δείξει ένα καλύτερο σημείο να στήσει το καβαλέτο του από όπου θα φαίνονται και τα δύο κυπαρίσσια που υπάρχουν στην απέναντι όχθη. Το ένα κυπαρίσσι ήταν ψηλό και λιγνό ενώ το άλλο ήταν κοντό και τα κλαδιά του είχαν περίεργο σχήμα. Ο κύριος Βίνσεντ αναφώνησε πως δεν είχε ξαναδεί τέτοιο κυπαρίσσι και πρέπει να το αποτυπώσει στη ζωγραφιά του. Ακούγοντας αυτό τα δύο κυπαρίσσια κατάλαβαν πως αναφερόταν στον ψηλό κυπαρίσσι που τα κλαδιά του υψωνόταν προς τον ουρανό και χάρηκαν το ένα για το άλλο. Για μέρες ολόκληρες ζωγράφιζε ο κύριος Βίνσεντ το τοπίο στη λίμνη και το ψηλό και λιγνό κυπαρίσσι καμάρωνε και πόζαρε για αυτόν. Ωστόσο, όταν ο μικρός Νικόλας ζήτησε να δει την τελειωμένη πλέον ζωγραφιά είδε έκπληκτος πως απεικόνιζε μόνο το μικρό και παράξενο κυπαρίσσι. Ο ζωγράφος εξήγησε πως στη διαφορετικότητα και την παραξενιά του κρυβόταν όλη του η ομορφιά και το ζωγράφισε μόνο του για να

λάμπει. Όμως, ο μικρός Νικόλας του είπε πως δεν είναι σωστό να χωρίσει έτσι τα δύο κυπαρίσσια που έχουν μεγαλώσει μαζί. Ο κύριος Βίνσεντ ακολούθησε τη συμβουλή του παιδιού και ζωγράφησε τα κυπαρίσσια μαζί αγκαλιασμένα όπως ήταν στην πραγματικότητα.

ΑΝΑΛΥΣΗ

Όπως αναφέρεται και μέσα στο βιβλίο κύριος σκοπός του είναι να συνδέσει το συναίσθημα με την τέχνη. Να βοηθήσει, δηλαδή, τα παιδιά να συνδέσουν βασικά συναισθήματα με καταστάσεις και γεγονότα της καθημερινής τους ζωής μέσα από την αισθητική εμπειρία ενός πίνακα ζωγραφικής. Η ανάδειξη της διαφορετικότητας εντάσσεται σαν δευτερεύον σκοπός.

Στην ιστορία δεν υπάρχουν στερεοτυπικές εκφράσεις και προκαταλήψεις. Η διαφορετική εμφάνιση του μικρού κυπαρισσιού δεν του επιφέρει την απομόνωση. Αντίθετα, το βλέπουμε να ζει και να μεγαλώνει αρμονικά με το ψηλό κυπαρίσσι. Το ίδιο το μικρό κυπαρίσσι εκφράζει το θαυμασμό για το φίλο του και την επιθυμία του να του μοιάσει, κακολογώντας τον εαυτό του για την εμφάνιση του. Ωστόσο, κανένας άλλος εκ των ηρώων δε μιλάει άσχημα για αυτό. Ακόμα και όταν το ψηλόλιγνο κυπαρίσσι καταλαβαίνει πως κοπίαζε να ποζάρει χωρίς λόγο ενώ ο ζωγράφος σχεδίαζε το φίλο του, δεν χρησιμοποίησε καθόλου αρνητικό λεξιλόγιο.

Η έννοια της διαφορετικότητας παρουσιάζεται θετικά. Ο ίδιος ο ζωγράφος, ο κύριος Βίνσεντ, αναφέρει συγκεκριμένα πως : « Μου άρεσε που είναι αλλιώτικο από τα άλλα...φαίνεται όλη η ομορφιά της παραξενιάς του! » σελ.18. Με αφορμή το παραπάνω η συγγραφέας προσπαθεί να δώσει έμμεσα έμφαση και στο πως είναι αναγκαία η αρμονική συνύπαρξη μέσα στην κοινωνία παρά της διαφορές των ατόμων. Αυτό γίνεται φανερό με την απάντηση του μικρού Νικόλα προς στο ζωγράφο για την παραπάνω παρατήρηση του. Λέει συγκεκριμένα πως : « Αυτά όμως τα δέντρα μεγάλωσαν μαζί. Φαίνονται αγκαλιασμένα κι αυτή είναι η ομορφιά τους! » σελ.19.

Το βιβλίο είναι αρκετά ρεαλιστικό καθώς οι κύριοι ήρωες του, ο κύριος Βίνσεντ και ο μικρός Νικόλας είναι άνθρωποι που συζητούν και αλληλεπιδρούν μεταξύ τους. Τα δύο κυπαρίσσια φαίνονται να ανταλλάσσουν απόψεις και να συζητούν αλλά τα κύρια μηνύματα της συγγραφέως περνούν μέσα από τις πράξεις των δύο ανθρώπινων ηρώων.

Συμπερασματικά, όσον αφορά τη διαφορετικότητα η συγγραφέας προσπαθεί να περάσει ορισμένα μηνύματα. Κυριότερο αυτών είναι ο πλουραλισμός απόψεων σχετικά με το τι βρίσκει ο καθένας όμορφο και το που κρύβεται η ομορφιά ενός ατόμου, προσώπου ή αντικειμένου. Προσπαθεί να προβληματίσει τους αναγνώστες της σχετικά με την υποκειμενικότητα της ομορφιάς, τα πολλά της πρόσωπα και το πως η αντίληψη του καθενός για αυτή διαφοροποιείται και εμπεριέχει όλα εκείνα τα ιδιαίτερα στοιχεία που τα κάνει να ξεχωρίζουν.

3. *Olga de Dios, Ρόζα το Τερατάκι, Εκδόσεις Μικρή Σελήνη, 2017*

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η πρωταγωνίστρια της ιστορίας είναι η Ρόζα το τερατάκι. Η Ρόζα από τη στιγμή που γεννήθηκε ήταν διαφορετική από όλους τους υπόλοιπους. Στο μέρος που ζούσε ήταν όλα λευκά. Τα δέντρα, ο ουρανός ακόμα και τα σπίτια. Οι κάτοικοι ήταν όλοι μικροί, με ράμφος αντί για στόμα, κάτι που δεν τους επέτρεπε ούτε να γελάσουν. Εκείνη όμως ξεχώριζε, ήταν ροζ, ψηλή και της άρεσε να διασκεδάζει και να γελά δυνατά. Στον τόπο εκείνο ούτε στο σπίτι που της έδωσαν δεν χωρούσε, αλλά το έπαιρνε αγκαλιά το βράδυ για να κοιμηθεί. Ονειρευόταν πάντα τόπους μακρινούς και για αυτό μια μέρα αποφάσισε να ξεκινήσει ένα μακρινό ταξίδι. Ταξίδεψε για πολλές μέρες ώσπου έφτασε σε ένα τόπο που ο ήλιος έλαμπε και δεν ήταν όλα ντυμένα στα λευκά. Γνώρισε και έγινε φίλη με όλους τους κατοίκους και αποφάσισε να μείνει εκεί, όπου όλοι ήταν διαφορετικοί μεταξύ τους και όμως όλοι ζούσαν μαζί ειρηνικά αποδεχόμενοι τις διαφορές τους και αγκαλιάζοντάς τες.

ΑΝΑΛΥΣΗ

Η Ρόζα είναι διαφορετική λόγω του χρώματος της, του μεγέθους της αλλά και της ικανότητας της να γελά συνέχεια, ακόμα και με τα πιο ασήμαντα πράγματα του κόσμου. Οι άλλοι κάτοικοι του μέρους που ζει φαίνεται να την έχουν αποδεχτεί ή μάλλον απλά δείχνουν ανεκτικότητα απέναντι της, αλλά δεν προσπαθούν να κάνουν αλλαγές για να την εντάξουν στην καθημερινότητά τους. Σημαντική απόδειξη για αυτό είναι το πως ακόμα και στο σπίτι που της έδωσαν δεν μπορεί ούτε καν να χωρέσει («Όταν νύχτωνε, πήγαιναν όλοι στο σπίτι για να κοιμηθούν. Αλλά η Ρόζα δεν χώραγε μέσα σε κανένα σπίτι κι έτσι αποφάσισε να παίρνει το σπιτάκι της αγκαλιά και να κοιμάται στο χώμα» σελ.13).

Η Ρόζα, ωστόσο, δεν προσπαθεί να αλλάξει το ποια είναι για να μοιάσει στους υπόλοιπους. Δείχνει να μην έχει ανασφάλειες για τη διαφορετικότητά της. Αποδέχεται το ποια είναι αλλά και το πως είναι οι άλλοι και απλά επιζητά να ταξιδέψει και να εξερευνήσει πέρα από τα λευκά μέρη που γνωρίζει όλη της τη ζωή. Όταν όμως φτάνει στον τόπο που τελικά αποφασίζει να μετακομίσει στο τέλος, γνωρίζει όλους τους νέους κατοίκους που όλοι είναι διαφορετικοί μεταξύ τους και αποδέχονται ο ένας τον άλλο για αυτή τη διαφορετικότητά τους καταλαβαίνει πως είναι να την αγαπούν πραγματικά («Όλη μέρα έπαιζαν και γελούσαν. Και τα βράδια κοιμόντουσαν, ο καθένας στο σπίτι του. Η Ρόζα αποφάσισε πως αυτός ο νέος τόπος θα είναι το σπίτι της κι από τότε δεν σταμάτησε να χαμογελά» σελ.25-29) Η απεικόνιση δεν είναι ρεαλιστική. Έχει έντονο το παραμυθιακό στοιχείο, αλλά ο τρόπος αφήγησης περνάει στους αναγνώστες το μήνυμα πως η διαφορετικότητά μπορεί να είναι αποδεκτή. Αυτό συμβαίνει όταν βλέπουμε τη Ρόζα να φτάνει στο νέο τόπο όπου η συγγραφέας δείχνει ακριβώς την αντίθεση του πως πρέπει να λειτουργεί

μια διαφοροποιημένη κοινωνία όπου όλοι ζουν αρμονικά σε σχέση με το πως λειτουργούσε η αρχική κοινωνία που άνηκε η Ρόζα όπου απλά γινόταν ανεκτή.

Με άλλα λόγια, τα άτομα δεν είναι σε θέση να απολαύσουν τη ζωή τους μέχρι να αποδεχτούν τη διαφορετικότητα τους. Η συνειδητοποίηση αυτή θα τους οδηγήσει στο συμπέρασμα πως αυτή μπορεί να αποτελέσει ένα στοιχείο που τους κάνει μοναδικούς και όχι κατώτερους ή υποδεέστερους από του υπόλοιπους. Το βιβλίο απεικονίζει την κοινωνική προκατάληψη και τη μη αποδοχή του διαφορετικού ατόμου από την υπόλοιπη ομοιογενή ομάδα ή κοινότητα.

4. *Jon Agee, Ένας τοίχος στη μέση του βιβλίου, Εκδόσεις Κλειδάριθμος, 2020*

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Ο πρωταγωνιστής του βιβλίου είναι ένας μικρός ιππότης. Στη μέση του βιβλίου υπάρχει ένας τοίχος. Αυτός ο τοίχος προστατεύει τη μία πλευρά του βιβλίου, όπου ζει ο μικρός ιππότης, από την άλλη. Στην άλλη πλευρά του βιβλίου υπάρχουν άγρια θηρία και τέρατα και κυρίως ένας πελώριος γίγαντας. Όμως, η πλευρά του βιβλίου που ζει ο μικρός ιππότης αρχίζει να πλημμυρίζει και κινδυνεύει να πνιγεί. Την τελευταία, κρίσιμη στιγμή ένα τεράστιο χέρι περνάει πάνω από τον τοίχο, σώζει το μικρό ιππότη και τον περνάει από την άλλη πλευρά του βιβλίου. Αυτό το χέρι ανήκει στο γίγαντα και ενώ ο μικρός ιππότης φοβάται ότι θα του επιτεθεί μαζί με τα υπόλοιπα θηρία που περίμενε πως ζουν εκεί, εκείνος είναι φιλικός, τον καλωσορίζει και του προτείνει να τον ξεναγήσει στο καινούριο του σπίτι.

ΑΝΑΛΥΣΗ

Το βιβλίο επικεντρώνεται στην καταπολέμηση των προκαταλήψεων και των φοβιών που πηγάζουν από αυτές. Δίνοντας βάση σε ό,τι υποτίθεται πως υπάρχει στην άλλη πλευρά του βιβλίου, ο μικρός ιππότης είναι χαρούμενος που υπάρχει ο τοίχος στη μέση για να τον προστατεύει («Υπάρχει ένας τοίχος στη μέση του βιβλίου. Κι αυτό είναι καλό. Ο τοίχος προστατεύει αυτήν την πλευρά του βιβλίου...από την άλλη πλευρά του βιβλίου.» σελ. 1-7). Ο συγγραφέας τονίζει πως οι προκατειλημμένες ιδέες του μικρού ιππότη παραλίγο να το οδηγήσουν στο χαμό του, καθώς ακόμα και όταν η δική του πλευρά του βιβλίου πλημμυρίζει, εκείνος δεν τολμά να περάσει από την άλλη για να σωθεί («Για μισό λεπτό...Τι συμβαίνει!; Υποτίθεται ότι δεν γίνεται κάτι τέτοιο σε αυτή την πλευρά του τοίχου» σελ.19-21).

Ωστόσο, όταν ο γίγαντας, ο οποίος υποτίθεται πως είναι κακός, σώζει τον μικρό ιππότη και εκείνος βρίσκεται στην άλλη πλευρά του βιβλίου, ο μικρός ήρωας αντιλαμβάνεται για πρώτη φορά πως όσα νόμιζε και είχε σκεφτεί για αυτόν δεν είχαν καμία βάση («Ωωω! Σ' ευχαριστώ πάρα πολύ! ΑΧ, ΟΧΙ! Βρίσκομαι στην άλλη πλευρά του βιβλίου! Κι εσύ είσαι ο γίγαντας που θα με φάει! Χο, χο, χο! Βασικά είμαι καλός γίγαντας. Και αυτή η πλευρά του βιβλίου είναι φανταστική! Έλα να σε ξεναγήσω!» σελ.26-34). Ο συγγραφέας βασίζεται στην έννοια του υποτίθεται και

προβληματίζει τους αναγνώστες του για τις δικές τους πιθανές προκαταλήψεις σχετικά με το “άλλο”, το άγνωστο και το διαφορετικό.

Η απεικόνιση δεν είναι ρεαλιστική καθώς θυμίζει έντονα παραμύθι. Ο τρόπος γραφής του συγγραφέα με τις σύντομες προτάσεις που επιλέγει καθώς και ο τρόπος αφήγησης του περνάει το μήνυμα πως πρέπει να επεξεργαζόμαστε τις απόψεις μας κριτικά και να μην βασιζόμαστε σε προκαταλήψεις που υπάρχουν. Είναι υψίστης σημασίας, για αυτόν, να μεταδώσει το μήνυμα του αυτό και να εμπεδώσουν οι αναγνώστες του το πως πρέπει να ξεπερνάνε τις φοβίες τους για το άγνωστο. Αντίθετα, ενθαρρύνει το να επιζητούν να μάθουν τι πραγματικά κρύβεται πίσω από αυτό καθώς αυτό μπορεί να τους εκπλήξει ευχάριστα.

5. *Patricia Hegarty, Δύο Αρκούδες, Εκδόσεις Τζιαμπήρης Πυραμίδα, 2020*

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Οι πρωταγωνιστές της ιστορίας είναι δύο αρκούδες, η πολική αρκούδα και η καφέ αρκούδα. Στην αρχή της ιστορίας οι δύο αρκούδες ζουν μακριά η μία από την άλλη στο φυσικό τους περιβάλλον, η μία στην Αρκτική και η άλλη στη Βόρεια Αμερική. Όμως μία μέρα οι άνθρωποι εισέβαλλαν στο δάσος της καφέ αρκούδας και το έκαψαν. Αντίστοιχα, και το σπίτι της πολικής αρκούδας κινδύνευε από τις θερμοκρασίες που συνεχώς ανέβαιναν και το λιώσιμο των πάγων. Έτσι, οι δύο αρκούδες αναγκάστηκαν να αφήσουν τα σπίτια τους και να ξεκινήσουν ένα ταξίδι για να βρουν ένα μέρος που θα είναι ασφαλές. Στη μέση του ταξιδιού τους, η πολική κατεβαίνοντας από το βορρά στο νότο και η καφέ αρκούδα αντίστροφα, συναντήθηκαν. Με τη συνάντησή τους αυτή κατάλαβαν τα τόσα κοινά τους που τις ενώνουν και αποφασίζουν να ζήσουν μαζί. Αποκτούν και ένα αρκουδάκι μαζί που μοιάζει και στις δύο τους. Η αγαπημένη, λοιπόν, οικογένεια έζησε ευτυχισμένη, αρμονικά στην ασφάλεια που προσέφεραν ο ένας στον άλλο.

ΑΝΑΛΥΣΗ

Η διαφορετικότητα των πρωταγωνιστών της ιστορίας τονίζεται από την αρχή του βιβλίου. Οι δύο αρκούδες διαφέρουν μεταξύ τους τόσο στο χρώμα και την καταγωγή τους όσο και στον τρόπο ζωής τους. Λόγω του ρεαλιστικού χαρακτήρα της ιστορίας δεν δίνονται ανθρωπομορφικά χαρακτηριστικά στις αρκούδες και υπάρχει επομένως έλλειψη διαλόγου. Έτσι, όμως η συγγραφέας αποφεύγει και την χρήση στερεοτυπικών εκφράσεων και προκαταλήψεων.

Με τη συνάντησή τους οι δύο αρκούδες δεν δείχνουν να αποστασιοποιούνται η μία από την άλλη λόγω της διαφορετικότητάς τους εμφάνισης. Αντίθετα, δείχνουν αμέσως χαρούμενες που συναντήθηκαν και ευγνώμονες που κατάφεραν να ξεφύγουν από τους κινδύνους που διέτρεχαν. Δεν δίνεται σημασία στα στοιχεία που τις διαχωρίζουν αλλά σε αυτά που τις ενώνουν, η ανάγκη τους δηλαδή για αίσθηση ασφάλειας και σιγουριάς («Οι δύο αρκούδες, από δύο διαφορετικούς

κόσμους, συναντήθηκαν! Άραγε, είχαν φτάσει στο νέο τους σπίτι;...Αυτά που τους ένωναν ήταν πολύ σημαντικά...και οι δύο χρειαζόταν φαγητό κι ένα καινούριο σπίτι, όπου θα μπορούσαν να ζήσουν με ηρεμία και ασφάλεια» σελ.17-19).

Το μήνυμα, επομένως, που προσπαθεί να περάσει η συγγραφέας στους αναγνώστες της είναι πως τα όσα ενώνουν τα άτομα μεταξύ τους είναι ισχυρότερα από τις επιφανειακές τους διαφορές. Μέσω των δύο διαφορετικών αρκούδων από δύο διαφορετικούς κόσμους που καταφέρνουν να ζήσουν και να συνυπάρξουν μαζί, το αποδεικνύει. Στο τέλος του βιβλίου, που έρχεται στον κόσμο το μικρό αρκουδάκι, αξίζει να σημειωθεί το απόσπασμα που αναφέρει πως : « Το μικρό αρκουδάκι έμοιαζε και στις δύο αρκούδες. Μάλιστα, δεν έβλεπε καμία διαφορά στους γονείς του! » σελ.21.

6. *Alexandra Penfold, Καλώς Ηρθατε!, Εκδόσεις Ψυχογιός, 2022*

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Οι ήρωες της ιστορίας είναι μία παρέα παιδιών στο σχολείο τους. Ένα σχολείο όπου όλοι είναι καλοδεχούμενοι ανεξαρτήτως φυλής, θρησκείας ή άλλου διαχωρισμού. Η ιστορία παρουσιάζει την καθημερινότητα αυτών των παιδιών. Το πως προετοιμάζονται για το σχολείο, πως είναι μέσα στην τάξη τους, τα παιχνίδια που παίζουν, το φαγητό που τρώνε και το πως μαθαίνουν το ένα από το άλλο.

ΑΝΑΛΥΣΗ

Τα είδη διαφορετικότητας που παρουσιάζονται στο βιβλίο αναφέρονται στην εθνικότητα, το φύλο, τη θρησκεία καθώς και άλλων εμφανισιακών διαχωρισμών των παιδιών. Χρησιμοποιείται απλοϊκή γλώσσα και ομοιοκαταληξία για να περάσει το μήνυμα πως ένας χώρος που τα παιδιά, ανεξαρτήτως όλων των παραπάνω στοιχείων είναι ευπρόσδεκτα, είναι το σχολείο τους. Εστιάζει στο καθολικό δικαίωμα των παιδιών στην εκπαίδευση και στο πως αυτή συμβάλλει στη ζωή τους.

Η συγγραφέας γράφει το βιβλίο αυτό σαν ένα εορτασμό της διαφορετικότητας για να ενθαρρύνει και να υποστηρίξει τα παιδιά. Στη σημερινή εποχή, οι πολυπολιτισμικές κοινωνίες αποτελούν την καθημερινότητα. Το σχολείο, επομένως, δεν μπορεί να διαφοροποιείται εφόσον αποτελεί μια μικρογραφία της κοινωνίας. Η ιστορία είναι, λοιπόν, ρεαλιστική καθώς βασίζεται στην πραγματικότητα. Δεν γίνεται χρήση στερεοτυπικών εκφράσεων και προκατειλημμένων απόψεων. Παρατηρούμε τα παιδιά να αλληλεπιδρούν ομαλά και αρμονικά μέσα στην τάξη τους, τόσο μεταξύ τους όσο και με τους δασκάλους τους (« Στην τάξη μας όλοι ασφαλείς θα αισθανθούμε, εδώ δεν έχουμε τίποτα να φοβηθούμε, κάθε φόβος θα φύγει, την ελπίδα θα βρούμε. » σελ.5, « Ανήκουμε στην κοινότητα της σχολικής μας κι η διαφορετικότητα είναι η δύναμη μας. Σε κάθε

δυσκολία, σε κάθε εμπόδιο μεγάλο θα έχουμε ο ένας τον άλλο. Καλώς ήρθατε! » σελ.16)

Η συγγραφέας δίνει έμφαση στην ανάγκη το σχολείο να αποτελεί ένα ασφαλές μέρος για τα παιδιά. Ένα μέρος που δεν έχουν τίποτα να φοβηθούν και μπορούν να εκφράσουν ελεύθερα τις διαφορετικές τους απόψεις και ιδέες. Σύμφωνα με εκείνη, όλα τα παιδιά ανήκουν στη σχολική κοινότητα και η διαφορετικότητα τους είναι η δύναμη τους. Προσπαθεί να περάσει το μήνυμα πως μέσω της διαφορετικότητας τους τα παιδιά θα μάθουν το ένα από το άλλο και θα αναδείξουν τα ποικίλλα ταλέντα τους (« Θα μάθουμε ο ένας από τον άλλο και τα ταλέντα μας θα αναδείξουμε.» σελ. 17, « Έχουμε έναν κόσμο μεγάλο μαζί να ανακαλύψουμε. Καλώς ήρθατε! » σελ. 20). Όλο το βιβλίο διατρέχεται από τη θετική έκφραση της διαφορετικότητας και το πως αυτή επωφελεί όχι μόνο το σχολείο αλλά και την κοινωνία μέσα στην οποία αυτό υπάρχει.

7. *Στέργια Κάββαλου, Η Ντουλάπα, Εκδόσεις Ποταμός, 2021*

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Πρωταγωνιστής της ιστορίας είναι ο Αναστάσης, ένα μικρό αγόρι που ζει με τη μαμά του και τη μεγάλη του αδερφή. Ο Αναστάσης μας παρουσιάζει το δωμάτιο του, το χώρο που περνάει τον περισσότερο του χρόνο. Όχι όμως όπως θα περίμενε κανένας αλλά μέσα στην ντουλάπα του, παίζοντας εκεί κάθε βράδυ. Ο Αναστάσης προβληματίζεται για τα χρώματα του δωματίου του, των ρούχων του καθώς και τα είδη των παιχνιδιών του. Θα προτιμούσε να μην είναι όλα γκρι και γαλάζια, με ρομπότ και δεινόσαυρους, που όπως έχει ακούσει τον κόσμο να λέει, «αυτά είναι για τα αγόρια». Εάν τον ρωτούσαν θα τους έλεγε πως προτιμά ρούχα πορτοκαλί, μοβ και ροζ, με λουλούδια ή βούλες και κίτρινους σκούφους. Θα ήθελε μαζί με τα παιχνίδια του με ρομπότ και ιππότες, ένα μωρό που μιλάει και ένα κάστρο. Αφού όμως, δεν τον ρωτούσε κανείς αποφάσισε να δανειστεί κάποια από τα παιχνίδια της αδερφής του και να παίζει με αυτά κρυφά μέσα στην ντουλάπα του το βράδυ. Όμως ενώ έπαιζε ένα βράδυ αποκοιμήθηκε εκεί μέσα. Όταν η μαμά του πήγε να τον ξυπνήσει το επόμενο πρωί ανησύχησε για το που βρίσκεται. Τυχαία σκόνταψε στο πόδι του που εξείχε από την ντουλάπα. Ανακουφισμένη που τον βρήκε τον ρώτησε γιατί κρυβόταν εκεί και εκείνος της εξήγησε και έκαναν μια μεγάλη κουβέντα. Η μαμά του, του αγόρασε όλα εκείνα που τόσο καιρό ονειρευόταν και τον βοήθησε να μαζέψει τα πράγματά του που δεν του άρεσαν για να τα δωρίσει σε αυτούς που έχουν ανάγκη. Έτσι, ο Αναστάσης δεν ξανακρύφτηκε στην ντουλάπα και πλέον ξέρει πως τα χρώματα και τα παιχνίδια είναι για όλα τα παιδιά.

ΑΝΑΛΥΣΗ

Στο βιβλίο παρουσιάζονται τα συναισθήματα και οι καταστάσεις που βιώνει ο ήρωας της ιστορίας. Με τη χρήση πρωτοπρόσωπης αφήγησης, παρουσιάζονται μέσα από τα

μάτια του Αναστάση, που θεωρεί τον εαυτό του ξεχωριστό. Η έννοια της διαφορετικότητας παρουσιάζεται αρχικά, ως μια μορφή ντροπής για τον Αναστάση. Αυτό συμβαίνει, καθώς προτιμά να κρύψει τις απόψεις και τις ιδέες του, αλλά και τις προτιμήσεις του από την οικογένεια του (« Τις περισσότερες φορές το κρεβάτι είναι στρωμένο, τα μυρμήγκια, που μαζεύονται από τα ψιχουλάκια που όλο μου πέφτουν, εξαφανισμένα, η μουσική χαμηλή, τα παιχνίδια στις κούτες τους, τα βιβλία στα ράφια τους και εγώ στην ντουλάπα μου. » σελ.7)

Αυτή του η ντροπή στο τέλος βλέπουμε, ωστόσο, πως δεν βρίσκει βάση στην στάση της οικογένειάς του. Η αδερφή του συγκεκριμένα το μόνο πρόβλημα που είχε με τη στάση του είναι πως νόμιζε πως έχανε τα παιχνίδια της, ενώ αυτά βρίσκονται στην ντουλάπα του αδερφού της. Αντίστοιχα, η μητέρα του με το που της εκφράζει τις προτιμήσεις του τον καθησυχάζει εκφράζοντας την θέση της, πως όλα τα χρώματα και τα παιχνίδια είναι για όλα τα παιδιά και επίσης τον βοηθά να επιλέξει και να αγοράσει τα ρούχα και τα παιχνίδια που του αρέσουν πραγματικά (« Περιττό να σας πω ότι στην ντουλάπα δεν ξαναμπήκα ποτέ, αφού από εκείνη τη “μεγάλη κουβέντα” είχα καταλάβει αυτό που η μαμά μου νόμιζε ότι ήξερα ήδη, πως τα χρώματα και τα παιχνίδια είναι για όλα τα παιδιά. Λυπήθηκα λίγο βέβαια που τον στεναχώρησα επειδή εντάξει... δεν είναι ωραίο να παίρνεις τα πράγματα της αδερφής σου, εκείνη να τα ψάχνει σε όλο το σπίτι, να κλαίει, να χτυπιέται, να κατηγορεί τις φίλες της και εσύ να μη λες τίποτα. » σελ.29). Τον διαβεβαιώνει μάλιστα πως με την πρώτη ευκαιρία θα αλλάξει και το χρώμα του δωματίου σε ένα της επιλογής του.

Στο βιβλίο δεν υπάρχουν ούτε στερεοτυπικές εκφράσεις αλλά και ούτε κοινωνικές προκαταλήψεις. Αντιθέτως, καταρρίπτονται τα στερεότυπα σχετικά με τις επιλογές στα ρούχα και τα παιχνίδια για τα παιδιά, ανάλογα με το φύλο τους. Η προκατάληψη για τις χρωματικές επιλογές δεν βρίσκουν βάση στην ιστορία. Η οικογένεια του Αναστάση τον δέχεται ως έχει και προσπαθούν με κάθε τρόπο να τον κάνουν να αισθανθεί άνετα και ασφαλής για να εκφράζεται και να κάνει τις επιλογές του ελεύθερα.

8. *Jessica Love, Julian is a Mermaid, Εκδόσεις Candlewick Press, 2018*

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Ο ήρωας της ιστορίας είναι ο Julian. Ο Julian είναι ένα μικρό αγόρι που ζει με τη γιαγιά του. Κάθε Σάββατο πρωί, ο Julian και η γιαγιά του πάνε στην πισίνα για κολύμπι. Μια μέρα, όμως, γυρνώντας από την πισίνα μέσα στο μετρό όλα άλλαξαν. Ο μικρός Julian βλέπει τρεις γυναίκες με μακριά μαλλιά και πολύχρωμα, αστραφτερά μακριά φορέματα. Όταν φτάνουν σπίτι ο Julian δοκιμάζει να μοιάσει και αυτός με αυτές τις γυναίκες, οι οποίες στο μυαλό του έμοιαζαν με γοργόνες. Χρησιμοποίησε ό,τι βρήκε μέσα στο σπίτι, όμορφα λουλουδία από το βάζο της γιαγιάς του, ένα από τα κραγιόν της ακόμα και μια από τις κουρτίνες της που κρεμόταν στο σαλόνι. Βλέποντας τον η γιαγιά του τον βοήθησε στην προσπάθειά του προσφέροντας του κάποια από τα κοσμήματά της. Αφού ετοιμάστηκε και εκείνη αποφάσισαν να πάνε

στην παραλία, όπου γινόταν μια παρέλαση με κόσμο, ντυμένους όπως και οι όμορφες γοργόνες να χορεύουν και να διασκεδάζουν στην παραλία.

ΑΝΑΛΥΣΗ

Το βιβλίο *Julian is a mermaid* παρουσιάζει την ιστορία, τόσο μέσω του τρόπου αφήγησης όσο και της εικονογράφησης, ενός αγοριού που φαντάζεται πως είναι γοργόνα. Περνάει μέσω αυτών το θετικό μήνυμα στα παιδιά ότι ανεξαρτήτως φύλου, όλοι μπορούν να διασκεδάσουν και να ψυχαγωγηθούν μέσω των μεταμφιέσεων, της χρήσης καλλυντικών και ρούχων για να παρουσιάσουν τον εαυτό τους όπως τα ίδια τον ονειρεύονται. Όταν εκφράζουν τα παιδιά τον πραγματικό τους εαυτό, τότε μπορούν να δουν κατά πόσο οι άλλοι τους στηρίζουν και τους αποδέχονται για αυτό που πραγματικά είναι.

Έμφαση δίνεται και στο πως οι ενήλικες, στην ιστορία συγκεκριμένα η γιαγιά, μπορούν να βοηθήσουν τα παιδιά να αισθανθούν άνετα με τους εαυτούς τους. Παρουσιάζονται θετικά πρότυπα συμπεριφορών από τους ήρωες της ιστορίας. Ο Julian που φαντάζεται ελεύθερα το ποιος είναι πραγματικά και το πως θέλει να παρουσιάζει ο ίδιος τον εαυτό του. Θαρραλέα εκφράζεται στην γιαγιά του, λέγοντας της πως είναι και αυτός γοργόνα (« Abuela, I am also a mermaid » σελ.13). Όταν αυτή δεν αντιδρά, μεταμφιέζεται με υλικά που βρήκε στο σπίτι. Εκείνη βλέποντας την προσπάθεια του τον βοηθά, δίνοντας του κάποια από τα κοσμήματα της. Έτσι, με έμμεσο τρόπο δείχνει την αποδοχή της και τη χαρά της που ο εγγονός της την εμπιστεύεται αρκετά για να της δείχνει τον πραγματικό του εαυτό (« Come here mijó. » « -For me, Abuela? - For you, Julian. »σελ.22).

Επομένως, στην ιστορία δεν χρησιμοποιούνται στερεοτυπικές εκφράσεις και προκαταλήψεις. Παρατηρούμε θετικές στάσεις απέναντι στη διαφορετικότητα, όσον αφορά τις κοινωνικές ταυτότητες. Η κοινωνική αποδοχή του Julian παρατηρείται τόσο από τον άμεσο οικογενειακό του περιβάλλον, τη γιαγιά του, όσο και από τον ευρύ κοινωνικό περίγυρο, μέσα από την παρέλαση του κόσμου σαν τον Julian στο τέλος του βιβλίου («Mermaids, whispers Julian. - Like you, mijó. Let's join them.» σελ.27)

9. *Scott Stuart, My shadow is pink* Εκδόσεις Larrikin House, 2020

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Οι ήρωες της ιστορίας είναι ένα μικρό αγόρι με τον πατέρα του. Όμως, αυτό το μικρό αγόρι διαφέρει από όλα τα άλλα, γιατί η σκιά του αντί για μπλε είναι ροζ. Όσο και εάν ήθελε το μικρό αγόρι να μοιάζει με τον πατέρα του που είχε μια δυνατή, ψηλή μπλε σκιά, η δικιά του διέφερε. Της άρεσε να κάνει πράγματα διαφορετικά, να χορεύει, να φοράει φορέματα και να χοροπηδά. Ο πατέρας του προσπαθούσε να τον καθησυχάσει, πως είναι μια φάση και θα περάσει. Όταν ξεκίνησε το σχολείο το μικρό αγόρι αποφάσισε να αποδεχτεί τι θέλει η σκιά του και φόρεσε και εκείνο φόρεμα την

πρώτη μέρα στην τάξη. Εκεί, ωστόσο, βρέθηκε αντιμέτωπος με την απορία και την περιέργεια των άλλων παιδιών που τον κοιτούσαν στραβά. Γύρισε σπίτι κλαίγοντας, αλλά ο πατέρας του θέλοντας να του δείξει πως είναι αποδεκτός ως έχει και δεν είναι ανάγκη να αλλάξει το ποιος είναι φόρεσε και εκείνος και η σκιά του. Την άλλη μέρα, μάλιστα, πήγαν μαζί στο σχολείο φορώντας με περηφάνια τα φορέματά τους. Αυτή η αλλαγή στην συμπεριφορά του πατέρα του, βοήθησε το μικρό αγόρι να νοιώσει περηφάνεια για αυτό που είναι και καταφέρνει στο τέλος να κάνει φίλους στο σχολείο του που αν και διαφέρουν μεταξύ τους αποδέχονται ο ένας τον άλλο ως έχει.

ΑΝΑΛΥΣΗ

Η διαφορετικότητα παρουσιάζεται από την αρχή της ιστορίας. Το μικρό αγόρι, το οποίου η ανωνυμία λειτουργεί και ως ένα μέσο για να ταυτιστούν τα παιδιά μαζί του, με τη λογική ότι θα μπορούσε να είναι ο καθένας, διακρίνεται για τα διαφορετικά του χαρακτηριστικά. Ο μικρός ήρωας αντιμετωπίζει προβλήματα λόγω της σκιάς του, η οποία λειτουργεί σαν μεταφορά για τον εσωτερικό του εαυτό. Νοιώθει ντροπή που διαφέρει από τους άλλους και ειδικά από τον πατέρα του.

Στη σκιά του αρέσουν πράγματα “όχι για αγόρια”, τα πόνυ, ροζ παιχνίδια, πριγκίπισσες και το κυριότερο να φοράει αστραφτερά φορέματα και να χορεύει. Όμως, σταματάει όταν μπαίνει ο πατέρας του στο δωμάτιο. Ο πατέρας φαίνεται απόμακρος απέναντί του, προσπαθώντας να τον καθησυχάσει και μάλλον να τον πείσει, ότι η ροζ σκιά του είναι απλά μια φάση που θα περάσει και τότε όλα θα είναι καλύτερα. Η στάση του αυτή, ωστόσο, αλλάζει όταν βλέπει τον γιό του να γυρνάει πληγωμένος και στεναχωρημένος από το σχολείο. Εκεί καταλαβαίνει την αξία της αποδοχής και δείχνει πως υποστηρίζει το γιό του φορώντας και ο ίδιος φόρεμα. Μιλώντας στο μικρό αγόρι, του λέει πως δεν είναι απλά η σκιά του, αλλά ο πραγματικός του εαυτός, κάτι για το οποίο θα πρέπει να είναι περήφανος. Ακόμα, τονίζει πως αν και θα υπάρχουν άνθρωποι στους οποίους δεν θα αρέσει το ποιος είναι, πάντα θα έχει δίπλα του αυτούς που τον αγαπούν πραγματικά (« He speaks in a voice that’s quite soft but is stern. “Pick up that dress! You must listen and learn. I see now it’s true. It’s not just a shadow, it’s your inner-most you.” » σελ. 21 και « Your shadow is you and pink it will be, so stand up with your shadow and yell THIS IS ME! And some they will love you...and some they will not. But those that do love you they’ll love you a lot. » σελ 25.)

Η ιστορία περιέχει στερεοτυπικές εκφράσεις και προκαταλήψεις. Η αρχική στάση του πατέρα είναι μία από αυτές. Φαίνεται να μην μπορεί να αποδεχτεί τη διαφορετικότητα του γιού του και χρησιμοποιεί, μάλιστα, την στερεοτυπική φράση : « ...είναι απλά μια φάση... » (« It will turn blue one of these days. Don’t worry he says, it is just a phase » σελ. 8). Με αυτόν τον τρόπο ακυρώνει, ουσιαστικά, τη διαφορετικότητα του γιού του και προσπαθεί να τον εντάξει στην κοινή νόρμα. Προκατειλημμένα φαίνονται και τα παιδιά την πρώτη μέρα στο σχολείο του μικρού αγοριού. Συγκεκριμένα, όταν μπαίνει μέσα στην τάξη όλοι σιωπούν και τον κοιτούν

αποσβολωμένοι. Το μικρό αγόρι αισθάνεται τόσο άσχημα που δεν προσπαθεί να μιλάει σε κανέναν και γυρνάει στο σπίτι κλαίγοντας.

Το μήνυμα που προσπαθεί να περάσει ο συγγραφέας είναι αυτό της αποδοχής. Της αποδοχής όχι μόνο των άλλων αλλά και του ίδιου μας του εαυτού. Δείχνοντας περηφάνια και σεβόμενοι των εαυτό μας, τονίζει, εμπνέουμε και τους άλλους να μας φέρονται ανάλογα. Αυτή η στάση μπορεί να έχει το επιθυμητό αποτέλεσμα που είναι να είμαστε αποδεκτά μέλη του κοινωνικού συνόλου, χωρίς να χρειάζεται να αλλάξουμε το ποιοι είμαστε.

10. Michelle Finch – Phoenix Finch, Phoenix goes to school, Εκδόσεις Jessica Kingsley, 2018

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η πρωταγωνίστρια της ιστορίας είναι η Phoenix Finch. Η Phoenix είναι ένα εφτάχρονο διεμφυλικό κορίτσι, μη συμμορφούμενο με τα κοινωνικά φύλα. Η Phoenix ταυτίζεται με το θηλυκό κοινωνικό φύλο και χρησιμοποιεί τις αντίστοιχες αντωνυμίες (pronouns). Η Phoenix ξέρει βαθιά στην καρδιά της ποια είναι, αλλά φοβάται σχετικά με το τι θα σκέφτονται οι άλλοι για αυτή. Στο βιβλίο αυτό μας εξιστορεί με δικά της λόγια, πως ήταν για αυτήν η πρώτη μέρα στο σχολείο, φορώντας φόρεμα. Μιλάει για το πως οι άλλοι αντέδρασαν απέναντι της, τις ερωτήσεις που είχαν να της κάνουν και το πως έκανε νέους φίλους και ανυπομονεί να ξαναπάει την επόμενη μέρα.

ΑΝΑΛΥΣΗ

Η διαφορετικότητα της ηρωίδας παρουσιάζεται από την αρχή της ιστορίας. Βασισμένη στην πραγματική ιστορία της κόρης της Phoenix η συγγραφέας μεταφέρει τα γεγονότα όπως πραγματικά συνέβησαν στο μικρό κορίτσι. Η διαφορετικότητα της κοπέλας βασίζεται στην ταυτότητα φύλου της. Η ίδια εκφράζει τη μη συμμόρφωση της με τα κοινωνικά φύλα και το πως είχε αντιληφθεί η ίδια από τη νεαρή ακόμα ηλικία της τον πραγματικό της εαυτό.

Η ιστορία δεν περιέχει κοινωνικά στερεότυπα και προκαταλήψεις. Η οικογένεια του μικρού κοριτσιού δείχνει πλήρη κατανόηση και αποδοχή της διεμφυλικότητας της. Η ίδια μόνον αναφέρει κάποιους ενδοιασμούς και φόβους πριν από την πρώτη μέρα στο σχολείο, οι οποίοι, εν συνεχεία, δείχνουν να είναι αβάσιμοι. Φοβάται, συγκεκριμένα, την στάση των μεγαλύτερων παιδιών αν αυτά θα την αποκαλέσουν μωρό ή ακόμα και αγόρι, αλλά αυτή δεν είναι αγόρι. («What if they call me a baby, or a boy? But I am not a boy, I am a girl! » σελ. 13). Τα παιδιά στο σχολείο την αποδέχονται ως είναι και μόνο ένα παιδί την ρωτά σχετικά με το εάν τελικά είναι κορίτσι ή αγόρι («So what are you after all, a boy or a girl? » σελ.23), αλλά όταν αυτή του εξέφρασε την ταυτότητα της, αυτό απλά την αποδέχθηκε ως έχει. Η Phoenix μιλάει με χαρά για την πρώτη της μέρα στο σχολείο, για τους καινούριους

της φίλους και τα όσα έμαθε. Ο μόνος προβληματισμός της στο τέλος είναι για την επιλογή του κατάλληλου φορέματος για την επόμενη μέρα.

Το μήνυμα που προσπαθεί να περάσει η συγγραφέας μέσα από την ιστορία της κόρης της είναι τα θετικά αποτελέσματα της αποδοχής της ταυτότητας των άλλων. Μέσα από τη συμπεριφορά της ίδιας και τον καθησυχασμό της κόρης της, όταν αυτή την είχε ανάγκη πριν από την πρώτη μέρα, παρατηρούμε το πως συμβάλλει στην ανάπτυξη της αυτοπεποίθησης της μικρής και του κουράγιου που παίρνει μέσα από την στάση της μητέρας της (« My mommy tells me I' m perfect and to be brave. “ You know who you are” she says. “Just be yourself and always listen to your heart.” She tells me to remember the pretty flowers that are all different and beautiful in their own way. » σελ. 15) Δίνει ιδιαίτερη έμφαση η συγγραφέας στις επιπτώσεις της στάσης των άλλων απέναντι στους διεμφυλικούς ανθρώπους και στο πως αυτή ακριβώς η στάση τους βοηθά να αποδεχτούν και οι ίδιοι των εαυτό τους.

11. Erica Silverman, Jack (Not Jackie), Εκδόσεις Little Bee Books, 2018

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Οι πρωταγωνιστές της ιστορίας είναι ο μικρός Jack και η μεγάλη του αδερφή, η Susan. Η ιστορία, μάλιστα, είναι γραμμένη από την πλευρά της μεγάλης αδερφής. Στην αρχή, όταν η Jackie ήταν μωρό είχε όμορφα στρογγυλά μάτια που γέμιζαν τη Susan όνειρα για όταν μεγαλώσει πως θα παίζουν μαζί, χορεύοντας σαν νεραϊδες στην αυλή. Μεγαλώνοντας η Jackie, άρχισαν να της άρεσαν πράγματα που στη Susan δεν άρεσαν καθόλου. Της άρεσαν οι δεινόσαυροί, να χοροπηδάει στις λάσπες, να φοράει μια κάπα και να κάνει τον εξερευνητή σούπερ ήρωα, αντί για τη νεραϊδα. Ακόμα και, όταν στα γενέθλιά της έκαναν δώρο ένα φόρεμα, εκείνη άρχισε να κλαίει, η μαμά τους όμως την καθησύχασε ότι μπορεί να φοράει ότι την κάνει να αισθάνεται καλά, όπως το καπέλο και το γιλέκο του πατέρα της. Πηγαίνοντας στο πάρκο εκείνη φοράει τα «αγορίστικα» ρούχα της και παίζει με αυτοκινητάκια μαζί με τα αγόρια. Όταν είναι ώρα να φύγουν τα αγόρια την αποχαιρετούν σαν Jack και όταν η Susan προσπαθεί να τους διορθώσει η Jackie την σταματά. Την μέρα που η μαμά τους της κούρεψε η Jackie εξέφρασε για πρώτη φορά πως είναι αγόρι και συστήνεται στην αδερφή του ως Jack. Εκείνη, όμως αρχίζει να κλαίει ζητώντας πίσω τη μικρή της αδερφή. Κλείνεται μόνη της στο δωμάτιο της και για να ηρεμίσει ζωγραφίζει δύο ζωγραφιές, στη μία η Jackie και στην άλλη ο Jack και της παρατηρεί. Τα ίδια μεγάλα στρογγυλά μάτια την κοιτούν και στις δύο, η αδερφή της, ο αδερφός της και τα δύο είναι το ίδιο.

ΑΝΑΛΥΣΗ

Το βιβλίο αυτό παρουσιάζει την πραγματικότητα των ατόμων που τα αδέρφια τους ταυτίζονται ως διεμφυλικά ή μη συμμορφωμένα με τα κοινωνικά φύλα. Δείχνοντας την οπτική της μεγάλης αδερφής του Jack, από την αρχή της ζωής του και κατά τη

διάρκεια της μετάβασης του, η συγγραφέας προσπαθεί να προβληματίσει τους αναγνώστες της και να δώσει εναύσματα για συζήτηση πάνω στο θέμα. Η διαφορετικότητα του Jack, παρουσιάζεται σταδιακά από την αρχή του βιβλίου. Αυτός, ακριβώς, ο τρόπος αφήγησης βοηθάει τους αναγνώστες να καταλάβουν τα στάδια που περνούν τα διεμφυλικά άτομα για να εκφράσουν τον πραγματικό τους εαυτό.

Στην ιστορία εκφράζονται προκατειλημμένες ιδέες και στερεότυπα μέσα από τη στάση της μεγάλης αδερφής. Τα όνειρα που είχε κάνει για το πως θα είναι η ζωή της με τη μικρότερη της αδερφή είναι αυτά που την κρατούν πίσω από το αποδεχτεί την ταυτότητα του Jack. Χρησιμοποιεί στερεοτυπικές εκφράσεις όπως τα : « But ties are for boys! » σελ. 14, « But it's wrong! » σελ. 14, « Now Jackie looks like a boy. » σελ. 19. Η στάση της παραμένει η ίδια και δεν αποδέχεται το ότι η μικρή της αδερφή είναι στην πραγματικότητα ο μικρός της αδερφός ακόμα και όταν ο ίδιος ο Jack της ζητάει να τον αποκαλεί με το όνομα του και όχι Jackie. Εκείνη αντιδρά και αρχίζει να κλαίει ζητώντας πίσω την μικρή της αδερφή και απομονώνεται για να ηρεμίσει.

Η συγγραφέας προσπαθεί να δείξει πως ακόμα και εάν μέσα στο οικογενειακό περιβάλλον δεν προβάλλονται αρνητικές στάσεις και εκφράσεις κατά της διαφορετικότητας, το ίδιο το άτομο μπορεί να τις εμφανίσει. Από την αρχή, και οι δύο γονείς του Jack δείχνουν ανεκτικότητα και αποδέχονται τα διαφορετικά του χαρακτηριστικά, εκφράζοντας μάλιστα φανερά τη θετική τους στάση, προσπαθώντας να κάνουν και τη Susan να το αποδεχτεί. Η μητέρα συγκεκριμένα χρησιμοποιεί ορισμένες εκφράσεις κλειδί που δείχνουν αυτή τη στάση: « That's okay. She can wear whatever feels right. » σελ. 12 , « We wear what feels right! Remember? » σελ. 14, « Not wrong, Susu! Just different. » σελ. 14, « Well, Jackie's been trying to tell us that for a long time. » σελ. 20.

Μια ακόμα πρακτική της συγγραφέως που συμβάλλει στην ανάπτυξη μιας θετικής στάσης είναι η επανάληψη. Συγκεκριμένα, καθ' όλη τη διάρκεια της ιστορίας επαναλαμβάνονται οι φράσεις : « big, round eyes », « my heart feels bubbly », « ...has the best giggle ». Η συγγραφέας με τη χρήση αυτών των επανερχόμενων αυτούσια φράσεων προσπαθεί να δώσει έμφαση στο γεγονός πως ο Jack παραμένει το ίδιο πρόσωπο με τη Jackie, που επιζητά η μεγάλη του αδερφή. Μπορεί να έχει αλλάξει η εμφάνιση του και το πως παρουσιάζει τον εαυτό τους στους άλλους, αλλά κατά βάθος είναι το ίδιο άτομο που η Susan αγάπησε τόσο από τη στιγμή που ήρθε στον κόσμο.

Η ιστορία τελειώνει με τη συνειδητοποίηση από τη μεγάλη αδερφή ότι μπορεί η Jackie να είναι πλέον Jack αλλά παραμένει να είναι το αδερφάκι της που πάντα ονειρευόταν να έχει. Μέσα από τις ζωγραφιές της, βλέπει ακριβώς αυτό. Τα μεγάλα στρογγυλά μάτια που πάντα την κοιτούσαν με τόση αγάπη. Στο παραπάνω συμπέρασμα καταλήγει μόνη της, σκεπτόμενη τα όσα έχει ακούσει από τους γονείς της αλλά και βλέποντας το πόσα σημαίνει για το μικρό της αδερφό να τον αποδεχτεί για αυτό που είναι.

4.2 Συμπεράσματα

Τα βιβλία παιδικής λογοτεχνίας που επιλέχθηκαν για ανάλυση έχουν ως κοινή θεματική τη διαφορετικότητα. Χρησιμοποιούν διάφορες ευρηματικές μεθόδους και αναδεικνύουν, ακριβώς, την πολυσημία της διαφορετικότητας. Κοινή αξία που διαπερνά όλες τις ιστορίες των βιβλίων είναι η αποδοχή και ο σεβασμός της διαφορετικότητας και της μοναδικότητας των ατόμων, σε όλους τους τομείς της ζωής τους. Τονίζεται, επίσης, η αξία της αυτοαποδοχής και του αυτοσεβασμού. Μετά από ενδελεχή μελέτη των βιβλίων μπορούμε να καταλήξουμε σε κάποια βασικά συμπεράσματα για την αναπαράσταση της διαφορετικότητας στα βιβλία παιδικής λογοτεχνίας.

Αρχικά, αξίζει να σημειωθεί ότι κατά την έρευνα για την εύρεση βιβλίων προς ανάλυση ήταν αρκετά δύσκολο να εντοπισθούν βιβλία στις ελληνικές βιβλιοθήκες και βιβλιοπωλεία που να έχουν ως κεντρική τους θεματική τη διαφορετικότητα, όσον αφορά τις κοινωνικές ταυτότητες και φύλα. Τα βιβλία αυτά, που χρησιμοποιήθηκαν για την εκπόνηση της εργασίας αυτής βρέθηκαν στο διαδίκτυο, στην αγγλική γλώσσα. Συγκεκριμένα, στην ελληνική αγορά εντοπίστηκε μόνο ένα από τα βιβλία που παρατίθενται σε αυτήν την εργασία, το οποίο ήταν Ελληνίδα συγγραφέως. Στην ελληνική αγορά κυκλοφορούν κυρίως βιβλία που αναφέρονται στη διαφορετικότητα είτε γενικά με βάση το χαρακτήρα του ατόμου ή την εμφάνιση του είτε με βάση τη χώρα καταγωγής, θρησκεία και εθνικότητα.

Στη συνέχεια, παρατηρούμε πως οι πρωταγωνιστές των βιβλίων αυτών είναι κατά κύριο λόγο άνθρωποι, με δεύτερο σε ποσοστό να είναι ανθρωπόμορφα πλάσματα και τελευταία σε κατάταξη ζώα. Αυτό είναι ενθαρρυντικό, καθώς με βάση τη βιβλιογραφία τα περασμένα χρόνια τα βιβλία που παρουσίαζαν την διαφορετικότητα είχαν κατά πλειοψηφία ως κύριους χαρακτήρες ζώα ή πλάσματα γενικά. Απέφευγαν να χρησιμοποιηθούν άνθρωποι ως πρωταγωνιστές για την αποφυγή αντιδράσεων από το αναγνωστικό κοινό.

Επιπροσθέτως, τα άτομα που παρουσιάζουν στοιχεία διαφορετικότητας στα βιβλία είναι κυρίως άτομα νεαρής ηλικίας. Τόσο οι άνθρωποι χαρακτήρες όσο και τα ζώα και τα πλάσματα που πρωταγωνιστούν φαίνεται να είναι μικρής ηλικίας. Αυτό χρησιμοποιείται από τους συγγραφείς για να βοηθήσει τα παιδιά να ταυτιστούν με τους ήρωες των ιστοριών, οι οποίοι είναι κοντά τους σε ηλικία μαζί τους.

Τέλος, τα βιβλία ακολουθούν κατά κύριο λόγο ένα συγκεκριμένο μοτίβο. Ξεκινώντας με το αίσθημα της μοναξιάς και της έλλειψης αυτοπεποίθησης και της ανασφάλειας του/της ή των βασικών ηρώων, ακολουθεί η απαξίωση τους από το κοινωνικό σύνολο και η καχυποψία τους απέναντι των διαφορετικών ατόμων. Καταλυτικό ρόλο διαδραματίζουν οι λιγιστοί κάθε φορά υποστηρικτικοί χαρακτήρες της ιστορίας που βοηθούν τους πρωταγωνιστές να αντιμετωπίσουν τις καταστάσεις, τις οποίες βιώνουν. Οι ιστορίες παρουσιάζουν ορισμένες στερεοτυπικές στάσεις και προκατειλημμένες συμπεριφορές, τις οποίες οι συγγραφείς προσπαθούν να

αποδομήσουν και να καταλήξουν, επομένως, στην ανάδειξη των θετικών στοιχείων της διαφορετικότητας.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Baldry, H. C. (1965). *The Diversity of Tragedy*-Thomas G. Rosenmeyer: *The Masks of Tragedy: Essays on Six Greek Dramas.* : University of Texas Press, 197-198.
- Berelson, B. (1952). *Content analysis in communication research.*
- Bryman, A., & Burgess, R. G. (2002). *Developments in qualitative data analysis: an introduction.* In *Analyzing qualitative data.* Routledge.
- Godbee, B. (2008). *Cooperative Children's Book Center (CCBC), Weekly Podcast Feed.*
- Hobsbawm, E. J. (1994). *The Historian between the Quest for the Universal and the Quest for Identity.* Diogenes.
- Holsti, O. (1969). *Content Analysis for the Social Sciences and Humanities.* Addison- Wesley Publishing Company.
- Killerman, S. (2019). *A Guide to Gender: The Social Justice Advocate's Handbook.* Impetus Books
- Mateu, J., Reynier, M., & Violla, F. (2010). *Les Assises du corps transformé: regards croisés sur le genre.*
- Thorne, G. *The Center for Literacy & Learning.* (2021). *Customized Professional Learning Services for Schools, School Districts and Individual Teachers.*
- Unger, R. K., & Crawford, M. E. (1992). *Women and gender: A feminist psychology.* Temple University Press.
- Vermant, J. (2001). *Large-scale structures in sheared colloidal dispersions. Current opinion in colloid & interface science,* 6(5-6), 489-495.
- Webb, E. J., Campbell, D. T., Schwartz, R. D., & Sechrest, L. (1966). *Unobtrusive measures: Nonreactive research in the social sciences.:* Rand McNally.
- Weitzman, M. L. (1992). *On diversity. The quarterly journal of economics,* 107(2), 363-405.
- Αζίζι-Καλατζή Α., Ζώνιου-Σιδέρη Α., Βλάχου Α. (2011). *Προκαταλήψεις και Στερεότυπα. Δημιουργία και αντιμετώπιση.:*Υπ. Παιδείας Δια Βίου Μάθησης και Θρησκευμάτων
- Γαλανού, Μ. (2014). *Ταυτότητα και έκφραση φύλου. Ορολογία, διακρίσεις, στερεότυπα και μύθοι.:* Σωματείο Υποστήριξης Διεμφυλικών.
- I RED. (2012). *Σχέδιο δράσης για την πρόληψη ή/και την καταπολέμηση του ρατσισμού και των διακρίσεων κάθε είδους, την ανάδειξη της σημασίας της διαφορετικότητας και την καταπολέμηση της βίας στα σχολεία.*
- Κανατσούλη, Μ. (2000). *Ιδεολογικές διαστάσεις της παιδικής λογοτεχνίας.:* Τυπωθήτω-Γιώργος Δαρδανός

Μπονίδης, Κ. (2009). Κριτικές μεθοδολογικές προσεγγίσεις στην έρευνα του περιεχομένου των σχολικών βιβλίων: θεωρητικές παραδοχές και «παραδείγματα» ανάλυσης. Συγκριτική και Διεθνής Εκπαιδευτική Επιθεώρηση.

Πανκίδου, Ε. (2014). Διαφορετικότητα - Σχολική τάξη - Φιλαναγνωσία.